

ПРЕЗИДЕНТ БЕЙБІТШІЛІК КЕҢЕСІНІҢ ЖАРҒЫСЫНА ҚОЛ ҚОЙДЫ

ПРЕЗИДЕНТ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ ШВЕЙЦАРИЯНЫҢ ДАВОС ҚАЛАСЫНДА ӨТКЕН ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКА ФОРУМЫНА ҚАТЫСТЫ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ФОРУМ АЯСЫНДА АҚШ ПРЕЗИДЕНТІ ДОНАЛЬД ТРАМПТЫҢ БАСТАМАСЫМЕН ҚҰРЫЛҒАН БЕЙБІТШІЛІК КЕҢЕСІНІҢ ЖАРҒЫСЫНА ҚОЛ ҚОЙДЫ.

Қол қою рәсіміне Қазақстан Президентінен басқа 18 елдің басшылары мен өкілдері қатысты.

16 қаңтарда АҚШ президенті Дональд Трамп өзінің басшылығымен жаңа халықаралық орган – «Бейбітшілік кеңесі» құрылатыны туралы мәлімдеген болатын. Бұл құрылымның қызметі Газа секторындағы қақтығысты реттеуге, сондай-ақ өзге де жаһандық жанжалдарды шешуге бағытталмақ.

Вашингтонның тұжырымдамасына сәйкес, Бейбітшілік кеңесі стратегияны қадағалау, халықаралық ресурстарды жұмылдыру мен Газаның бейбіт дамуына қатысты міндеттердің орындалуын бақылауға жауапты болады.

Бұған дейін хабарланғандай, Қасым-Жомарт Тоқаев аталған Бейбітшілік кеңесінің құрамына кіруге Дональд Трамптан ресми шақырту алған алғашқы Мемлекет басшыларының бірі болды. Сондай-ақ Қазақстанға Бейбітшілік кеңесінің құрылтайшы елдерінің бірі болуға ұсыныс түскен.

Бұдан бөлек, Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Давоста Армения Президенті Ваагн Хачатурянмен, Премьер-министр Никол Пашинянмен, Индонезия Президенті Прабowo Субиантомен, Жаһандық өзгерістер институтының атқарушы төрағасы Тони Блэрмен, АҚШ Сауда министрі Говард Латникпен және ФИФА президенті Джанни Инфантиномен әңгімелесті.

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМА ӘДІЛЕТТІ ҚАЗАҚСТАН ҰҒЫМЫН ТҮБЕГЕЙЛІ БЕКІТЕДІ

БҰЛ ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ ҚЫЗЫЛОРДАДА ӨТУІНІҢ АЙРЫҚША СИМВОЛИКАЛЫҚ МӘНІ БАР. ОСЫДАН 100 ЖЫЛ БҰРЫН ҚЫЗЫЛОРДАДА ӨТКЕН ЖИЫН ДА V ҚҰРЫЛТАЙ ЕКЕН. ОСЫ ЖОЛЫ ДА V ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙ ӨТТІ. 1926 ЖЫЛҒЫ ҚЫЗЫЛОРДАДА ӨТКЕН ҚҰРЫЛТАЙДА «ҚАЗАҚ» АТАУЫ ҚАЙТҚАН. ҰЛТЫМЫЗ ӨЗ АТЫМЕН АТАЛҒАН. ТАРИХИ ӘДІЛЕТТІЛІК ҚАЛПЫНА КЕЛГЕН ЖИЫН БОЛСА, БҰЛ ЖОЛҒЫ ҚҰРЫЛТАЙДА ЕЛІМІЗДІҢ ҰЗАҚМЕРЗІМДІ САЯСИ ДАМУЫНЫҢ БАҒДАРЫН АЙҚЫНДАП, САЯСИ АРХИТЕКТУРАСЫН ЖҮЙЕЛЕУГЕ БЕТБҰРЫС ЖАСАҒАН ҚҰРЫЛТАЙ БОЛДЫ.

4»

ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ӨЗЕГІ

20 ҚАҢТАРДА ҚЫЗЫЛОРДАДА МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ ҚАТЫСУЫМЕН ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ 5-ОТЫРЫСЫ ӨТТІ. ЖИЫНДА ҚҰРЫЛТАЙ МҮШЕЛЕРІ ҚОҒАМДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРГЕ ТОҚТАЛЫП, ӨЗ ҰСЫНЫСТАРЫН ОРТАҒА САЛДЫ.

Құрылтайдың алғашқы отырысы ұлт ұясы Ұлытауда өтті. Екінші жиын түбі бір түркі жұртының қара шаңырағы Түркістанда болды. Үшінші отырыс бірегей Атырау аймағында ұйымдастырылды. Былтырғы басқосуда құрылтай мүшелері тарихы бай Көкшетау төрінде жиылды. Ал биылғы құрылтай Қызылордада өтті.

Бұл – халқымыз үшін орны ерекше аймақ. «Сыр – Алаштың анасы» деген аталы сөз бар. Осы атыраптағы Шірік-Рабат, Жанкент, Сығанақ, Алтынасар, Баршынкент қалаларының орны көне заманның өзінде қазақ жерінде дамыған қала өркениеті болғанын аңғартады. Қызылорданы сол әйгілі қалалардың заңды жалғасы дей аламыз. Бұл шаһардың тарихи мән-маңызы айрықша. Оның осыдан бір ғасыр бұрын Қазақстан астанасы болғаны баршаға мәлім. Бұл жерде еліміздің болашағына қатысты аса маңызды шешімдер қабылданды, – деді Мемлекет басшысы.

Президент жаңарып, жанданып келе жатқан аймақтағы басты өзгерістер мен игіліктерге де тоқталды. Қазір Қызылорда облысында, әсіресе, әлеуметтік салада жақсы жаңалық көп. Үш жылда аймақта 34 білім беру, 45 мәдениет және спорт нысаны салынды. Бұған қоса, 40 медицина нысаны ашылған. 300 орынға арналған көпбейінді аурухананың құрылысы басталды. Көп ұзамай 500 орындық емхана және 200 орындық перзентхана салынбақ.

Кейінгі жылдары Қызылорда облысы заман талабына сай өсіп-өркендеп жатыр. Былтыр аймақтың ішкі жалпы өнімі 6,5 пайызға өсті. Үш жылда облысқа 2 триллион теңгеге жуық инвестиция тартылды. Былтыр 27 инвестициялық жоба жүзеге асырылды. Соның ішінде жаңа жылу электр орталығы іске қосылғанын ерекше атап өткен жөн. Стратегиялық маңызы бар бұл нысан толығымен инвестордың қаржысына салынды. Жылу орталығы аймақтың энергетикалық қауіпсіздігін нығайта түседі. Облыс тұрғындары сапалы ауыз сумен қамтамасыз етілді. Халықтың 80

пайызы көгілдір отынды пайдаланады. Елді мекендерге газ құбырын тарту жұмысы алдағы уақытта жалғаса береді, – деді Президент.

ҚҰРЫЛТАЙ 26 ЗАҢНЫҢ ҚАБЫЛДАНУЫНА СЕП БОЛДЫ

Қасым-Жомарт Тоқаев жұмыла атқарған жұмыстың арқасында өткен жылды мол табыспен аяқтағанымызды, экономикамыз 6,5 пайызға өскенін айтты. Еліміздің ішкі жалпы өнімі 300 миллиард доллардан асты, ал жан басына шаққандағы үлесі тәуелсіздік тарихында тұңғыш рет 15 мың доллар болды. Бұл – бүкіл Орталық Азия аймағы бойынша рекордтық көрсеткіш. Ұлттық қордың валюталық активтері 5 миллиард долларға ұлғайды. Алтын-валюта қорымыз ең жоғары деңгейге жетіп, 65 миллиард доллардан асты. Шағын және орта бизнестің экономикадағы үлесі 40 пайызға жақындады. Халық саны 20,5 миллионға жуықтады. Азаматтардың орташа өмір сүру ұзақтығы 75,4 жасқа жетті.

Ең бастысы, қоғам өзгерді, реформаларымыз тұрақты сипатқа ие болды, халықтың сана-сезімінде үлкен бетбұрыс жасалды. Осы ретте, Ұлттық құрылтай айрықша рөл атқарғаны сөзсіз. Төрт жылда құрылтай мүшелері ел өміріне ықпал ететін көптеген маңызды бастама көтерді. Ұлттық құрылтайда айтылған ұсыныстардың негізінде 26 заң қабылданды. Осының өзі құрылтай ауқымды реформалардың негізгі қозғаушы күші болғанын айқын көрсетеді, – деді Президент.

Мемлекет басшысы елдегі жақсы бетбұрысқа құрылтай мүшелері де атсалысқанын айтып өтті.

Құрылтай мүшелері өткен жылғы жиында ішкі саясат саласын ретке келтіру туралы бастама көтерді. Былтыр Қазақстан Республикасы ішкі саясатының негізгі қағидаттары, құндылықтары мен бағыттары бекітілді. Енді осы құжатты басымдық ретінде қарап, белсенді түрде іске асыруымыз керек, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Жалғасы 8-бетте

ТҰТЫНУ ПСИХОЛОГИЯСЫ: БАҚЫТТЫ БОЛЫП КӨРІНУ НЕГЕ ҚЫМБАТ?

БІЗ БҮГІН КЕШЕГІ ПАТШАЛАРДЫҢ ТҮСІНЕ ДЕ КІРМЕГЕН ЖАЙЛЫЛЫҚТА ӨМІР СҮРІП ЖАТЫРМЫЗ. ҚОЛЫМЫЗДА СОҢҒЫ ҮЛГІДЕГІ ТЕЛЕФОН. АСТЫМЫЗДА ЖАҢА КӨЛІК, ҮЙІМІЗДЕ ТОЛЫП ТҰРҒАН КИІМ-КЕШЕК. АЛАЙДА ОСЫ МАТЕРИАЛДЫҚ МОЛШЫЛЫҚТЫҢ АРТЫНДА ТЕРЕҢ РУХАНИ ЖҰТАНДЫҚ ПЕН ШЕКСІЗ МАЗАСЫЗДЫҚ ЖАСЫРЫНЫП ЖАТҚАН ЖОҚ ПА? ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ КӨРСЕТКІШТЕРІ КӨККЕ ӨРЛЕГЕНМЕН, ЖАН БАСЫНА ШАҚҚАНДАҒЫ БАҚЫТ ДЕҢГЕЙІ НЕГЕ БІР ОРЫНДА ТҰРЫП ҚАЛДЫ? БҰЛ МАҚАЛА БІЗДІ ТАҢНАН КЕШКЕ ДЕЙІН ТЫНЫМСЫЗ ЖҮГІРТУГЕ МӘЖБҮРЛЕЙТІН «ТҰТЫНУШЫЛЫҚ НӘПСІНІҢ» АЩЫ ШЫНДЫҒЫН АША ТҮСКІМІЗ КЕЛДІ.

Елестетіңізші, көптен бері көңіліңіз қалап жүрген телефонды сатып алдыңыз. Қорабын ашып, экранын қосып, камерасын тексеріп, өзіңізге ыңғайлы етіп мәзірін жасап, достарыңызға, таныстарыңызға мақтанасыз. Бірнеше күн бақытты болып жүресіз. Бірақ бір аптадан кейін қолыңызда не ұстап тұрғаныңызды байқамайтын боласыз. Телефон жай ғана телефонға айналады, ал тағы бір айдан кейін жаңа үлгісі шығады, сонда сіз кенеттен өзіңіздікі бұрынғыдай емес екенін сезесіз. Жап-жаңа смартфоньыңызға көңіліңіз толмағандай қайтадан жаңа нұсқасының бағасын

қарап, сатып алғыңыз келеді. Бұл ашкөздік немесе әлсіздік емес, біз өмір сүріп жатқан әлемнің қазіргі шындығы.

Қазіргі жүйе сізге киім, бұйым емес, жетіспеушілік сезімін «сатады», осыдан келіп адамдар өз бақытын қолындағы барынан емес, өзіндегі жоқтан іздейді. Бүтінде бір адам күніне 500-ге дейін жарнама көреді екен. Ерікті әрі еріксіз түрде. Әрине, оның ешқайсысын есіңізде сақтай алмайсыз, бірақ біртүрлі бір сезім қалады бойыңызда. Өзіңіздің сәл артта қалып қойғаныңыз, басқалардың әдемі өмір сүріп жатқаны және

оларды қуып жету үшін бірдеңе сатып алуыңыз керек деген сезім бойды билеп алады.

Міне, парадокс. Біз адамзат тарихының ең бай кезеңінде өмір сүріп жатырмыз. Біздің киімдеріміз де, дүниеміз де, мүмкіндіктеріміз де көп. Ата-бабамыз армандап өткен нәрселерді қазір күнделікті өмірде қолданамыз. Бірақ зерттеулер біздің бұдан бақытты бола алмағанымызды көрсетіп отыр. Дамыған елдерде өмірге қанағаттану деңгейі бір орында тұрып қалған, ал кейбір елдерде бұл көрсеткіш тіпті төмендеген. Экономика дамып жатыр, ал бақыт жоқ. Мұның сыры неде?

Жалпы, тұтыну мәдениеті адамға еркіндік пен қуаныш сезімін сыйлауға тиіс қой, бірақ бізді ақша жағынан да, сезім жағынан да кедей, мазасыз күйге түсіруде. Бұл айтып отырғанымыз абстракция емес. Тұтыну психологиясы, бақыт экономикасы – бәрімізге қатысты жұмыс істеп тұрған жүйе. Осы бір жемтік ілінген қармақтың қалай салынғанын көрсеніз, оны айналып өтуге болады.

Жалғасы 10-бетте

ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ӨЗЕГІ

Басы 1-бетте

АРАЛДЫ ҚҰТҚАРУ – ӘЛІ ДЕ ӨТЕ ӨЗЕКТІ МІНДЕТ

– Қызылордаға келіп тұрып, Арал мәселесіне тоқталмай кету мүмкін емес. Аралды құтқару – барша адамзат үшін әлі де өте өзекті міндет. Мен бұл мәселе туралы халыққа Жолдауымда айттым. Жылдар бойы жүргізілген жұмыстың арқасында Солтүстік Аралды құтқарып қалдық. Қашқан теңіз қайтып, Кіші Аралдың қалпына келе бастағанына біраз жыл болды. Қазір Көкарал бөгетін биіктету шаралары қолға алынып жатыр. Жоба осы жылдың соңында басталады. Кіші Арал суының көлемін айтарлықтай көбейтуге мүмкіндік болады, – деді Президент өз сөзінде. Бірақ бұл тек біздің қолымызда тұрған мәселе емес екенін, Қазақстандағы ірі өзендердің көбі бастауын көрші мемлекеттерден алатынын, дарияның басында тұрған елдердің су саласындағы саясатына байланысты Сырдың суы теңізге әр кезде әртүрлі көлемде жететінін еске салды.

– Демек, көп түйткілдің шешімі су саласындағы шебер дипломатияға байланысты. Қазір Орталық Азия елдерінің бәрімен су ресурстарын бірлесе пайдалану туралы келісімдер жасалды. Түптеп келгенде, Арал ғана емес, Каспийдің, Балқаштың, Ертістің тағдырын шешу үшін көршілермен мәмілеге келіп, келісімдерге қол қоюымыз қажет, – деді Президент.

Бұл ретте Мемлекет басшысы былтыр Біріккен Ұлттар Ұйымы аясында Халықаралық су ұйымын құруды ұсынғанын, Біріккен Ұлттар Ұйымын реформалау ба-рысында осы мәселені алға қарай жылжытуымыз қажет екенін де айттып өтті.

– Алдағы сәуірде Астанада Халықаралық экология саммиті өтеді. Жиында Аралды құтқару қорына мүше мемлекеттер басшыларымен Арал мәселесін талқылаймыз. Кіші Аралдың қалпына келуі бүкіл Сыр өңірін одан әрі көркейтуге жол ашады деп үміттенеміз, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

«ҰЛТТЫҚ ЦИФРЛЫҚ МҰРА» – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Мемлекет басшысы мемлекеттік саясаттың стратегиялық бағыттарының бірі мәдениет пен өнер екенін атап өтті. Оның айтуынша, қоғам санасы жаңғырмайынша, реформалар толық нәтиже бермейді. Сондықтан руханият саласына ерекше көңіл бөлініп, бұрын-соңды болмаған ауқымды жобалар жүзеге асырылмақ. Алматы облысында қазақ драма театры, Абай мен Ақтөбе облыстарында жаңа театрлар салынады, Шымкентте опера және балет театрының құрылысы басталады. Сондай-ақ Мұхтар Әуезов атындағы Қазақ ұлттық драма театры мен Наталья Сац атындағы театр жаңғыртылады, алдағы екі жылда ел бойынша 100-ден астам мәдениет нысаны жөнделеді.

Музей ісін дамыту да маңызды міндет ретінде белгіленді. Президент Қызылордадағы жаңа тарихи-өлкетану музейін мысалға келтіріп, ондағы заманауи тәжірибені басқа өңірлерге енгізу қажеттігін айтты. Сонымен қатар Қызылордада жаңа драма театры мен заманауи кітапхана салу жоспарланып отырғанын жеткізді.

Президент жастардың елдің рухани жаңғыруына, креативті индустрия мен өнердің дамуына қосып жатқан үлесін ерекше атап өтті. Оның айтуынша, қазіргі қазақ өнері әлемде ерекше құбылыс ретінде бағаланып отыр, ал жас ұрпақтың ұлттық бірегейлікті өнер арқылы танытуы – үлкен мақтаныш. Осыған байланысты мемлекет жастарды қолдауды жалғастырып, олардың ұлттық құндылықтар мен заманауи қасиеттерді қатар меңгеруіне жағдай жасайды.

Ұлттық құрылтайда көтерілген рухани-мәдени мұраны халықаралық деңгейде таныту жұмыстары жалғасып жатқаны айтылды. Соның ішінде «Хандар шекіресі» қолжазбасының ЮНЕСКО тізіміне енгізілуі мен «Маңғыстаудың жерасты мешіттері» әлемдік мұралар қатарына қосу мәселесі атап өтілді. Президент тарихи нысандар мен петроглифтердің жаһандық деңгейде мойындалуға лайық екенін айтып, бұл бағыттағы жұмысты күшейтуді тапсырды.

Мемлекет басшысы Абай ілімінің, сондай-ақ Әл-Фараби мен Ясауи мұрасының ұлттық бірегейліктің өзегі екенін атап өтті. Ол ұлы ойшылдардың ілімін тек мерейтой кезінде ғана емес, жүйелі түрде дәріптеу қажет екенін айтты және гуманитарлық институттарға осы бағытта тұрақты жұмыс жүргізуді тапсырды.

Ұлттық мұраны сақтау және ұрпаққа жеткізу басты міндет ретінде белгіленді. Осы мақсатта қоғамдық ғылымдарды дамыту, көптомдық еңбектер әзірлеу және ғылыми зерттеулерді ашық онлайн платформаларда қолжетімді ету ұсынылды. Президент алдағы уақытта Астана мен Алматыда Президенттік кітапханалар салынып, олардың ұлттық тарих пен мәдениетті насихаттайтын орталықтарға айналуға тиіс екенін айтты.

– Мен халықтың жады мен ғылым-білімін жинақтайтын «Ұлттық цифрлық мұра» қорын құру идеясын қолдаймын. Цифрландыру және жасанды интеллект жылы аясындағы мұндай бастама тарихи мұрамызды сақтап, оны терең зерделеуге жол ашады. Мен былтырғы құрылтайда ғылыми еңбектерді, мұрағат материалдарын, мұражай қорларын және өнер туындыларын жүйелеу қажеттігін ерекше атап өттім. «Ұлттық цифрлық мұра» бұл шаруаны заман талабына сай жүргізуге мүмкіндік береді, – деді Президент.

Президент отаншылдық ұғымына да тоқталып, оның тек сөзбен емес, нақты іспен дәлелденуге тиіс екенін атап өтті. Оның айтуынша, Отанға деген жауапкершілік пен елге қызмет ету – нағыз патриотизмнің басты өлшемі.

ТИІМДІ БАСҚАРУСЫЗ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ БОЛМАЙДЫ

Мемлекет басшысы болашақты жоспарлауда шынайы көзқарас қажет екенін атап өтті. Оның айтуынша, цифрландыру мен жасанды интеллект дәуірі адамдардың өмір салты мен санасын түбегейлі өзгертеді. Бұл кезеңде халық саны емес, жаңа технологияларға бейімделіп, оларды тиімді пайдалана алған елдер ғана табысқа жетеді.

Президент білім, ғылым және жоғары технологияға инвестиция салу адам капиталының сапасын жақсарту үшін шешуші маңызға ие екенін айтты. Бұл бастамалар пиар мен жалған есепке емес, нақты нәтижеге бағытталуға тиіс. Цифрландыру мен жасанды интеллект жылы ұран үшін емес, мемлекеттік аппараттың тиімділігін арттыруға арналған стратегиялық міндет ретінде жарияланып отырғанын баса айтты. Оның нәтижесі шешім қабылдау жылдамдығы, еңбек өнімділігі мен қызмет сапасы арқылы өлшенуі керек.

Сонымен бірге озық технологиялар басқарудағы бейберекетті өздігінен жоя алмайтыны ескертілді. Алдымен басқару жүйесін реттеп, мемлекеттік сектордағы жұмыс мәдениетін жақсарту қажет. Цифрлық трансформация тиімді басқару мен нақты жоспарсыз жүзеге аспайды.

Жаңа экономиканы қалыптастыру үшін сенімді энергетикалық және цифрлық

инфрақұрылым қажет екені айтылды. Дата орталықтар үшін арнайы аймақтар анықталып, қуат, қауіпсіздік және салқиндату жүйелері алдын ала қарастырылуға тиіс. Осы тұрғыда Екібастұз базасында деректерді өңдеу орталықтары алқабын құру жоспарда бар.

Президент энергетика мәселесіне ерекше тоқталып, электр қуаты тапшылығы елдің бәсекеге деген қабілетіне қауіп төндіріп отырғанын айтты. Көмір Қазақстанның стратегиялық активі ретінде аталып, оны экологияға тиісетін зиянын заманауи технологиялармен пайдалану қажет екені жеткізілді. Көмірден энергия өндіру ісіне Ұлттық жоба мәртебесін беру тапсырылды. Сондай-ақ жылу электр орталықтары мен ірі электр стансаларының құрылысы жеделдетілуі керек.

Газ саласындағы жоспарлаудың әлсіздігі сынға алынып, жаңа кен орындарын игеру мен геологиялық барлау жұмыстарын жандандыру – маңызды міндет. Су ресурстары да энергетикалық резерв ретінде қарастырылып, елдің су-энергетикалық әлеуетін нақты бағалайтын заманауи карта әзірлеу қажеттігі айтылды.

Көлік-логистика саласын дамыту экономиканың тұрақты өсуінің негізгі шарты ретінде қарастырылып отыр. Авто және темір жолдар, порттар мен әуежайлар жаңғыртылып, ірі инфрақұрылымдық жобалар іске асырылмақ. Бұл Қазақстанның халықаралық транзиттік хаб ретіндегі рөлін күшейтуге бағытталған. Дегенмен Президент авиация саласындағы олқылықтарды, әсіресе, әуе жүк тасымалы мен авиатотын бағасының қымбат екенін айтып, қатаң сынға алды.

Мемлекет басшысы экономиканың өсімі сапалы болуы үшін инфляцияны төмендету, жаңа инвестициялық кезеңді бастау және салық реформасын қоғамды дүрліктірмей жүргізу қажет екенін айтты. Салық кодексі догма емес, қажет болса түзетілуге тиіс.

Білім беру мен денсаулық сақтау саласындағы қаржыландыру жүйесінде айтарлықтай олқылықтар анықталғаны айтылып, жекеменшік мектептер мен Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорының жұмысына қатаң сын айтылды. Президент бұл салалардағы қаржыны ұрлау мен тиімсіз жұмсау Әділетті Қазақстан қағидаттарына қайшы екенін еске салды.

Сондай-ақ алаяқтықтың күшеюі ұлттық қауіпсіздікке төнген қатер ретінде бағаланды. Экономикалық, әлеуметтік және цифрлық алаяқтыққа қарсы күресті күшейту, заң мен тәртіпті бұзғандардың барлығын қатаң жауапкершілікке тарту

қажеттігі атап өтілді. Цифрландыру азаматтардың жекесіне қорғау мен қаржылық-цифрлық сауатын жақсартудағы басты тетік болуы қажет.

ПАРЛАМЕНТ РЕФОРМАСЫ – ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ӨЗЕГІ

Президент ауқымды саяси жаңғырудың жаңа кезеңіне қадам басқалы тұрғанымызды мәлімдеді. Оның айтуынша, алдағы парламенттік реформа осы өзгерістердің өзегіне айналмақ. Мемлекет басшысы бір палаталы Парламент құру туралы бастама қоғамда кеңінен талқыланып және бұл мәселе бойынша арнайы жұмыс тобы құрылғанын атап өтті. Топтың құрамына заңгерлер, сарапшылар, саяси партиялар мен қоғамдық ұйым өкілдері кіріп, азаматтар да e-Ötinish пен eGov арқылы өз ұсыныстарын жолдаған.

Президенттің айтуынша, жарты жылға жуық уақытқа созылған талқылаулар бір палаталы Парламентке көшу бастамасын халықтың қолдайтынын көрсетті. Сауалнамалар, жұмыс тобының қорытындысы және депутаттардың өңірлердегі кездесу-

және Қазақстан халқы Ассамблеясының арнайы квотасын алып тастау ұсынылған. Алайда Президент жастарға, әйелдер мен ерекше қажеттілігі бар азаматтарға арналған квотаны әлеуметтік әділдік қағидаты ретінде сақтап қалу қажет екенін айтты.

Партиялардың Парламентке өту ме-сесін 5 пайыз деңгейінде қалдыру жөніндегі ұстаным да сақталды. Президент бұл норманың тиімділігі дәлелденгенін, Мәжіліске алты партияның өтуі соның айғағы екенін атап өтті. Заң шығару рәсімі де қайта қаралып, үш кезеңнен тұратын жүйе енгізілмек. Бұл қадам бұрын басталған саяси реформаларды логикалық тұрғыдан жалғастыруға бағытталған.

Сонымен қатар Мемлекет басшысы реформалардың жалғасатынын, жұмыс тобына 500-ден астам ұсыныс түскенін айтты. Кейбір ұсыныстар өңірлер мен этномәдени бірлестіктердің мемлекеттік басқаруға қатысуына қатысты болған. Бұл мәселелерді мемлекет мүддесін ескере отырып, жауапкершілікпен қарау қажет екенін жеткізді. Президент реформалардың жаңа кезеңінде тұрақты жалпыұлттық диалог жүргізу үшін жаңа институт – Қазақстанның Халық Кеңесін құруды ұсынды. Бұл орган Ассамблея мен Ұлттық құрылтайдың сабақтастығын сақтай отырып, жоғары консультативтік орган мәртебесіне ие болады. Кеңес заң шығару бастамасына құқық алып, ішкі саясат, идеология және қоғамдық келісім мәселелерімен айналысады.

Сондай-ақ Мемлекет басшысы Конституцияны жетілдіру қажет екенін атап өтті. Президентті мерзімінен бұрын сайлау тәртібін нақтылау, Ата Заңның мәтінін тіл мен мазмұн тұрғысынан жаңарту, Прембуланы ұлттық құндылықтар мен тарихи сабақтастықты айқындайтындай етіп қайта жазу ұсынылды. Сонымен бірге цифрландыру мен азаматтардың дербес деректерін қорғау мәселелерін Конституцияда бекіту қажет екені де айтылды.

Президенттің айтуынша, халық қолдаса, бұл реформалар Қазақстанның мемлекеттік құрылысының жаңа кезеңін бастап бермек. Мемлекет басшысы бастапқыда парламенттік реформа аясында Конституцияның шамамен 40 бабына өзгеріс енгізу жоспарланғанын, алайда кейіннен атқарылуға тиіс жұмыс одан да ауқымды екені анықталғанын жеткізді. 2022 жылғы реформаның өзінде Ата Заңның 33 бабы жаңарған, алдағы өзгерістер одан да үлкен

болмақ. Мемлекет басшысы бұл қадамды іс жүзінде жаңа Конституция қабылдаумен пара-пар деп бағалады.

Осыған байланысты Президент Конституциялық комиссия құру туралы шешім қабылдағанын мәлімдеді. Комиссия құрамына 100-ден астам адам енеді, олардың қатарында Ұлттық құрылтай мүшелері, танымал заңгерлер, бұқаралық ақпарат құралдарының басшылары, өңірлік мәслихат төрағалары, қоғамдық кеңестердің өкілдері және өзге де білікті мамандар бар. Комиссия жұмысына Конституциялық соттың төрағасы жетекшілік етеді. Бұл орган барлық ұсыныстарды сараптап, жүйелеп, нақты конституциялық өзгерістер жобасын әзірлейді. Осыдан кейін жалпы-халықтық референдум өткізетін уақыты белгіленеді.

Мемлекет басшысы әрбір шешімді ел мүддесі тұрғысынан мұқият таразылайтынын, азаматтардың әл-ауқатын арттыруға бағытталған нақты істерді басты міндет санайтынын жеткізді.

Сөз соңында Президент халықтың сенімі мен қолдауын ең жоғары құндылық ретінде атап, тәуелсіздікті нығайту мен елді дамыту жолында алдағы уақытта да бар күш-жігерін жұмсай беретінін айтты. Ол стратегиялық бағытын үнемі қолдан келе жатқан жұртшылыққа және ел дамуына үлес қосып жүрген азаматтарға алғысын білдірді.

Ділда УӘЛИБЕК

Мархабат ЖАЙЫМБЕТОВ,
Мәжіліс депутаты:

Жаңа кезеңге бағыт-бағдар берген жиын

– Қызылорда қаласында өткен Ұлттық құрылтайда Мемлекет басшысы Қазақстанның дамуына қатысты негізгі басымдықтарды айқындады. Президент жоғары технологияға негізделген, энергияны үнемдейтін жаңа экономика құру ең алдымен мықты әрі жүйелі инфрақұрылымға тәуелді екенін атап өтті. Алдын ала ойластырылмаған жобалар шығынды көбейтіп, ауқымды істің мазмұнын әлсірететіні айтылды. Осыған байланысты IT инфрақұрылым мен деректерді өңдеу орталықтарын орналастыру мәселесіне айрықша назар аударылды. Барлық дата орталықтар сенімді қуат көздерімен, қауіпсіздік және салқындату жүйелерімен қамтамасыз етілген арнайы аймақтарда салынуға тиіс. Осы мақсатта Үкімет Павлодар облысының әкімдігімен бірлесіп, Екібастұз бассейнінің энергетикалық әлеуетін пайдалана отырып, «Деректерді өңдеу орталығы алқабын» құруды жоспарлап отыр. Ал бұл міндет энергетика саласының дамуына тікелей байланысты.

Ұлттық құрылтайда Мемлекет басшысы жаңа қуат көздерін атом стансалары толық іске қосылғанға дейін-ақ дамыту қажет екенін атап өтті. Қазақстанның көмір, газ және су ресурстары елдің стратегиялық байлығы екені баса айтылды. Еліміздегі 33 миллиард тоннаға жуық көмір қорын экологияға зияны аз, заманауи технологиялар арқылы тиімді пайдалану қажет. Көмірден қуат өндіру ісіне Ұлттық жоба мәртебесін беру тапсырылып, Үкіметке оны белгіленген мерзімде қабылдау міндеттелді.

Сонымен қатар газ саласындағы мәселелер де назардан тыс қалған жоқ. Газ өндіруді арттыру, жаңа кен орындарын игеру, геологиялық барлау жұмыстарын жандандыру және импортқа тәуелділікті азайту

қажеттігі айтылды. Үкімет пен «Самұрық-Қазына» қоры бұл бағытта нақты нәтижелерге қол жеткізуге тиіс.

Энергетика жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ететін тағы бір маңызды бағыт – су ресурстары. Мемлекет басшысы еліміздің су-энергетикалық әлеуетіне шынайы баға беріп, заманауи карта әзірлеу қажеттігін атап өтті. Барлық жұмыстар гидроэнергетиканы жедел дамытуға кедергі болмауға тиіс.

Энергетика саласындағы тұрақтылық елдің көлік-логистика кешенін дамытумен өзара сабақтас. Осы орайда Мемлекет басшысы автожол және теміржол инфрақұрылымын жаңғыртуға ерекше назар аударды. Мыңдаған шақырым жол қайта жөнделіп, жаңа бағыттар іске қосылуда.

«Батыс Қытай – Батыс Еуропа», «Бейнеу – Сексеуіл», Қызылорда – Жезқазған, Қарағанды – Жезқазған секілді стратегиялық жобалар Қазақстанның транзиттік әлеуетін күшейтіп, өңірлер арасындағы байланысты жаңа деңгейге көтереді. Аталған жобалар елдің халықаралық көлік-логистика орталығы ретіндегі орнын нығайта түседі.

Ал теміржол және әуе қатынастарын жүйелі дамыту Қазақстанда жаһандық логистика картасындағы маңызды түйінге айналдыруға жол ашады. Жаңа халықаралық рейстер мен транзиттік бағыттар елдің ашық экономикасы мен азаматтардың еркін қозғалысын қамтамасыз етеді.

Қызылордада өткен Ұлттық құрылтай – нақты шешімдер қабылданып, ел дамуының жаңа кезеңіне бағыт-бағдар берілген маңызды жиын. Мұнда көтерілген бастамалар Қазақстанның экономикалық қуатын арттырып, өңірлік әрі жаһандық деңгейде бәсекеге қабілетті мемлекет ретінде орнығуына қызмет етеді.

Елнар БЕРІКБАЕВ,

ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ Стратегиялық талдау бөлімінің басшысы:

Демократияның жаңа белесі

– Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қызылордада өткен Ұлттық құрылтайдағы сөзінде жаңа Парламентті «Құрылтай» деп атауды ұсынды. Құрылтай – Қазақстан Парламенті үшін шын мәнінде халықтық атау. Бұл сөзде тарихи жады, ұжымдық талқылау дәстүрі және халықтың шешім қабылдауға қатысу рухы көрініс табады. Құрылтай формалды билікпен емес, қоғамның үні естілетін, диалог келісім және халық алдындағы жауапкершілік маңызды болатын жиынын үндеседі.

Президент Парламентте нағыз патриоттар мен жоғары білікті мамандар жұмыс істеуі тиіс екенін атап өтті. Жалпы, мандат саны ортақ пікір бойынша 145 болуы керек. Жаңа Парламенттің тек кәсіби мамандар мен патриоттардан тұруы аса маңызды. Депутаттардың құзыреттілігі мен жауапкершілік деңгейіне заңдардың сапасы, елдің дамуы және азаматтардың әл-ауқаты тікелей байланысты. Заң шығармашылығындағы кәсібилік – қабылданатын шешімдердің салдарын терең түсіну, сарапшылармен жұмыс істей білу және қоғамның үнін ести алу. Ал патриотизм ұрандарда емес, халық мүддесіне қызмет етуде көрінеді. Осы қасиеттердің үйлесімі ғана қуатты, тиімді және шын мәнінде халықтық Парламент – Құрылтайды қалыптастыра алады.

Мемлекет басшысы жаңа құрылым заң шығарушы органның жұмыс тиімділігін арттырып, ел дамуының басым бағыттарына шоғырлануға мүмкіндік беретінін атап өтті. Жаңа Парламент бес жыл мерзімге сайланатын болады.

Сонымен қатар Президент жаңа орган – Қазақстанның Халық Кеңесін құру туралы жариялады. Бұл орган Қазақстан халқы Ассамблеясының тәжірибесін біріктіріп, барлық этностар мен қоғамдық топтардың өкілдігін қамтамасыз етеді.

Кеңес құрамына 126 адам кіреді: этномәдени бірлестіктерден – 42 өкіл, мәслихаттардан – 42 өкіл, қоғамдық ұйымдардан – 42 өкіл. «Халық Кеңесі» отырыстары жылына бір рет өтеді.

Президент Халық Кеңесінің – Қазақстанның Халық кеңесінің мәртебесі мен қалыптастыру тәртібі Конституцияның арнайы бөлімінде және жеке конституциялық заңмен бекітілетінін атап өтті. Оның құрамына азаматтық қоғам мен қоғамдық бірлестіктердің өкілдері кіреді.

Халық кеңесінің қызметі Конституцияға сәйкес жүзеге асырылады. Қазақстанның Халық Кеңесі өзге елдердің консультативтік құрылымдарының тәжірибесін бойына сіңірген жаңа мемлекеттік органға айналады. Онда барлық этностар, халық топтары мен өңірлер өкілдік алады. Кеңес елдің жоғары консультативтік органы мәртебесіне ие болады, ал оның төрағасы заң шығару бастамасы құқығына ие болып, бұл оның мәртебесін едәуір күшейтеді.

Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде мемлекет дәстүрлі мәдени құндылықтарды қорғауы, адамгершілікке жат мінез-құлық үлгілерінің насихатына қарсы тұруы тиіс екенін айтып, сондай-ақ мемлекет барлық азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін берік қорғайтынын атап өтті.

Сонымен бірге ешкім өз көзқарасын өзгеге таңуға құқылы емес. Зайыршылықтың мәні де – осында. Мемлекет ақыл айтушы рөлін атқармайды, қай сенімнің «дұрыс», қайсысының «дұрыс емес» екенін анықтамайды. Оның міндеті – барлығына бірдей мүмкіндік беретін тең кеңістік қамтамасыз ету. Тарих пен қазіргі заман көрсеткендей, қақтығыстардың көпшілігі көзқарастардың айырмашылығынан емес, өз дүниетанымын өзгелерге, көбіне агрессивті әрі шеттететі түрде таңудан туындайды. Бір сенім жүйесі өзін жалғыз ғана рұқсат етілген деп жариялаған кезде, диалог жоғалып, қысым басталады.

Сенім бостандығы – сену, күмәндану, сенбесу, көзқарасын өзгерту құқығы. Зайыршылық дәл осы еркіндіктің қалқаны болып, әрбір адамды оның дүниетанымына қарамастан қорғайды. Өзгенің шекарасына құрметпен қарау – бейбіт қатар өмір сүрудің негізі. Еркіндік тек мәжбүрлесу жоқ жерде ғана мүмкін болады. Сондықтан зайыршылықты қорғау – әрқайсымыздың еркіндігімізді қорғау.

Еділ ЖАНБЫРШИН, Мәжіліс депутаты:

Атқарушы биліктен нақты нәтиже күтеміз

– Ұлттық құрылтай – пікір айтумен шектелетін алаң емес, мемлекеттік саясатқа ықпал ететін жауапты мінбер. Әлеуметтік-мәдениет секциясында мен үш стратегиялық бағытқа арнайы тоқталдым: руханият, халықтың әл-ауқаты мен экология.

Алдымен, руханият. Руханият – мәдени сала ғана емес, мемлекеттің ішкі иммунитеті. Осыған байланысты «Ұлттық рухани қауіпсіздік тұжырымдамасын» қабылдау қажет деген мәселе көтердім. Деструктивті идеологиялар, радикал ағымдар, сырттан таңылатын жасанды мәдени стандарттар мемлекеттік қауіпсіздік деңгейінде танылып, тосқауыл қойылуға тиіс. Бұл бағытта Қожа Ахмет Ясауи рухани-мәдени мұрасын зерттеу, зерделеу және кеңінен тарату жұмысын құзырлы министрлік деңгейінде нақты жауапкершілікпен жүргізу маңызды. Ясауи ілімімен рухани сабақтас Абай Құнанбайұлы мен Шәкәрім Құдайбердіұлы еңбектерін негізге алған көпжылдық кешенді бағдарлама әзірлеп, оны формалды насихат емес, ұлттық сананы бекітетін нақты саясатқа айналдыру қажет.

Дін саласында формализмнен арылып, қазақтың салт-дәстүрімен, тарихымен және мәдени болмысымен үндескен мәдени-ағартушылық тәсілге көшу керек. Дін, дәстүр, тіл мен тарих біртұтас ұлттық мәдени код ретінде қарастырылуы керек.

Тіл – рухтың тірегі. Қазақ тілі тек қарым-қатынас құралы емес, ғылымиң, технологияның, жасанды интеллекттің және мемлекеттік басқарудың тіліне айналуы қажет. Мемлекеттік қызметке қабылдауда қазақ тілін білу формалды талап болып қалмауға тиіс. Конституцияда бекітілген мемлекеттік тілді еркін меңгеру – әрбір мемлекеттік қызметшінің міндеті, ал қазақ тілінен тест нәтижесі шешуші көрсеткіш ретінде ескерілуі қажет.

Екінші – халықтың әл-ауқатын жақсарту. Экономикамыз әлі де мұнай-газ секторына тәуелді екені

жасырын емес. Көптеген кен орны сарқылуға жақын. Біз оларды қолдау үшін заңнамалық өзгерістер енгіздік, бірақ бұл жеткіліксіз. Ел экономикасының негізгі тірегі – Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ кен орындары. Бұл жобаларда Өнімді бөлу шарттары мен арнайы контрактілер қолданылады. Мемлекет басшысының тапсырмасына сәйкес, бұл келісімдерді ел мүддесіне сай қайта қарау қажет. Осыған байланысты ұсынысым – «Өнімді бөлу шарттары мен арнайы контрактілерді трансформациялау туралы» жеке заң қабылдау. Мақсаты – ұлттық мүдде мен инвестор кепілдігін тең ұстау. Алдағы кезеңде осы ірі кен орындарындағы Қазақстанның үлесін кемінде 50 пайызға жеткізе алсақ, бұл халықтың әл-ауқатын арттыруға нақты қаржылық мүмкіндік береді.

Үшінші – экология. Экологиялық проблемаларды кейінге ысыруға болмайды. Тұрмыстық қатты қалдықтарды өңдеу мен кәріз суларын тазарту саласында заманауи технологиялар әлі де толық енгізілмей отыр. Негізгі себеп – ескірген стандарттар мен талаптар. Сондықтан нормативтік құқықтық актілерді, салалық ережелерді және экологиялық стандарттарды жедел түрде жаңартып, қазіргі технологиялық жағдайға бейімдеу қажет. Ескі Кеңес стандарттарымен алысқа бара алмайтынымызға көз жеткіздік.

Ұлттық құрылтайда көтерілген бұл мәселелер жеке бастама емес, мемлекеттің ұзақмерзімді тұрақтылығы мен ұлттық қауіпсіздігіне тікелей әсер ететін жүйелі міндеттер. Парламент Мәжілісі бұл бастамаларды заңнама тұрғысынан қамтамасыз етуге дайын. Ендігі мәселе, атқарушы билік тарапынан жауапкершілік пен нақты нәтиже болса дейміз.

Талғат ҚАЛИЕВ, саясаттанушы:

Бұл – саяси реформалардың соңғы кезеңі

– Бұл құрылтай соңғы құрылтай болып есептеледі. Өйткені бұдан кейін құрылтай таратылады. Жалпы, басынан бастап бір логикамен жүріп келе жатқанын көреміз. Қазір сол логиканың түбі айқындалып, ашылып отыр. Өйткені бұрын мемлекет бірінші Президенттің тұлғасы төңірегінде құрылды, бүкіл жүйе сол бір адамның рөліне негізделді. Ал Қасым-Жомарт Тоқаев басынан бастап институционалды мемлекет моделін жүзеге асырып келеді. Бұл модельде мемлекет нақты тұлғаға емес, институттарға сүйенеді. Осы реформалардың барлығы институттарды нығайтуға және тежеу мен тепе-теңдік жүйесін қалыптастыруға бағытталған. Сондықтан ол алғашқы күннен бастап «күшті Президент – ықпалды Парламент – есеп беретін Үкімет» деп айтып келеді. Яғни, осы модельде қандай институт қалай жұмыс істеуі керекін нақты көрсетіп отыр.

Соның нәтижесінде, қазір біз түпкі формуланы көріп отырмыз. Президент өз қолына өкілеттікті шоғырландыруды көздемейді, керісінше, оны барынша бөліп, бір палаталы Парламентті күшейтіп отыр. Енді Парламент барынша ықпалды болады, өйткені депутаттар бұрын Мәжіліс пен Сенатта бөлек болған өкілеттіктерді қатар иеленеді. Сонымен қатар олар Конституциялық соттың құрамын толық қалыптастырады. Конституциялық сот – өте ықпалды орган, қажет болған жағдайда тіпті президенттің шешімдеріне де ықпал ете алатын институт.

Ең бастысы – Ұлттық халық кеңесінің, Ұлттық кеңестің, салалық кеңестердің құрылуы. Ол өзіне Ассамблеяны да, Құрылтайды да біріктіреді. Бұл орган заң шығару бастамасына ие болмайды, бірақ конституциялық мәртебеге ие болады. Бұл – өте маңызды шешім. Өйткені енді мемлекет ішіндегі диалог, пікір алмасу конституциялық сипаттағы арнайы кеңесші

орган арқылы жүзеге асады. Президент бұл орган арқылы тікелей мәселелер көтере алады.

Бұрын, мысалы, Қазақстан халқы Ассамблеясы этникалық топтар үшін жеке бір күн тәртібін қалыптастыратын, ол кейде жалпыұлттық күн тәртібінен ерекшеленіп тұратын. Қазір біз ұлттың жеткілікті деңгейде консолидацияланғанын мойындаймыз. Этникалық, діни немесе өзге де белгілер бойынша ешқандай дискриминация жоқ болғандықтан, этникалық принцип бойынша квоталар да алынып тасталады. Енді ішкі саяси күн тәртібі барлық азамат үшін этникалық немесе өзге айырмашылықтарға қарамастан бірдей қалыптасатын болады. Бұл – өте маңызды мәселе. Ұзақ мерзімде бұл институт Ассамблеяға қарағанда әлдеқайда ықпалды әрі тиімді болады. Ассамблея белгілі бір дәрежеде оқшау институт болды, шектеулі әлеуметтік лифт ретінде ғана жұмыс істеді. Ал қазір Ұлттық кеңес құрамына саяси партиялар, ғылыми қауымдастық, қоғамдық өкілдер, мәслихат төрағалары кіреді. Бұл алаңда олар қажетті институттармен тікелей байланыс орнатып, өздерінің саяси амбицияларын немесе мемлекеттік қызметтегі мақсаттарын жүзеге асыра алады, сонымен қатар жалпыұлттық күн тәртібінің қалыптасуына ықпал ете алады.

Қорыта айтқанда, Қасым-Жомарт Тоқаев жүргізген барлық реформаның түпкі мақсаты персоналистік мемлекет моделінен институционалдық модельге көшу болғаны айқын көрініп отыр. Яғни, елдің бір ғана тұлғаға тәуелді болуын тоқтатып, адам болмысынан да берік, бірнеше іргелі тірекке сүйенетін орнықты жүйе қалыптастыру көзделді.

Осы логиканы негізге алсақ, бұл өзгерістер саяси реформалардың соңғы кезеңі болады деп пайымдауға болады. Ендігісі – барлық ұсынысты жинақтап, өзгерістерді жүйелеп, оларды Конституцияға енетін түзету түрінде ұсынатын конституциялық комиссияның еншісінде.

Гүлмира ТУКАНОВА,

ҚР Президенті жанындағы

ҚСЗИ Стратегиялық талдау бөлімінің бас сарапшысы:

Жаңа Парламенттің өзегі ашықтық болуға тиіс

– Егер референдумда оң шешім қабылданса, елде бір палаталы Парламент болады. Дамыған демократиялық жүйелердің негізгі сипаттамалары – ашықтық, есеп беру және инклюзивтілік. Сондықтан жаңа бір палаталы Парламент пен саяси жүйеде мына негізгі талаптарды қамтамасыз ету маңызды: шешім қабылдау процесіндегі ашықтық, депутаттар мен олардың сайлаушылар арасындағы өзара байланыс, мүдделерді білдіру және қоғамның араласуы.

Алдағы реформа заңдар мен түзетулерді қабылдау процесінде, заң шығару бастамасы құқығынан бастап, сараптамалық шолудан және жұмыс топтарын құру, заң жобасын дауысқа салу рәсіміне дейін ашық етуі керек.

Шешім қабылдаудың ашықтығы, өз кезегінде, депутаттар мен саяси партиялардың өз сайлаушыларымен тиімдірек байланыс орнатуына ықпал етеді, себебі бұл процестің барлық кезеңдерін, соның ішінде олардың ұсыныстары мен шешімдерін бақылауға мүмкіндік береді.

Парламентті тек пропорционалды өкілдік жүйесі негізінде құру ұсынылғанын ескеретін болсақ, саяси партиялардың ішкі сайлауларын реттеу мәселесі туындайды. Бұған олардың партиялық тізімдерін қалай құратыны, тізімдер ашық бола ма, тізімдерде болу реті маңызды ма және сайлау шегіне жеткен жағдайда партия мүшелері арасында орындар қалай бөлінетіні кіреді. Осылайша, саяси партиялардағы демократия мен меритократия қағидаттары ерекше маңызды. Қазақстанның праімериз тәжірибесі одан әрі дамуы мүмкін.

Сонымен қатар жаңа Парламент азаматтық қоғамның ақпаратқа қолжетімділігін және заң шығару процесіне қатысуын кеңейтуді қамтамасыз етуі керек. Мұны қоғамдық тыңдаулар, парламенттік пікірталастар және Парламенттің онлайн ресурстарына қол жеткізу тетіктері арқылы жеңілдетуге болады.

ҚЫЗЫЛОРДАДА ӨТКЕН V ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙДА ЕЛІМІЗ ҮШІН МАҢЫЗДЫ ОЙЛАР АЙТЫЛДЫ. ТҮБЕГЕЙЛІ САЯСИ РЕФОРМАЛАР ЖАСАЛЫП, КОНСТИТУЦИЯҒА ТҮБІРЛІ ӨЗГЕРІСТЕР ЕНЕТІНІН, БІР ПАЛАТАЛЫ ҚҰРЫЛТАЙ ЖАСАҚТАЛЫП, ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ ҚҰРЫЛАТЫНЫН БІЛДІК. БҰЛ БАСТАМАЛАРДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ НЕДЕ? ҚҰРЫЛТАЙ МЕН ХАЛЫҚ КЕҢЕСІНІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ ҚАНДАЙ БОЛМАҚ? ОСЫ СУАҚТАР ТӨҢІРЕГІНДЕ АКАДЕМИК, СЕНАТОР ДАРХАН ҚЫДЫРӘЛІМЕН СӨЙЛЕСКЕН ЕДІК.

– Дархан Қуандықұлы, Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Turkistan газетіне берген «Қазақстан жаңғырудың жаңа кезеңіне қадам басты» деген көлемді сұхбатында биыл елімізде үлкен бетбұрыстар болады деген еді. Күні кеше Қызылорда қаласында өткен V Ұлттық құрылтайда Мемлекет басшысы ел Конституциясына түбегейлі өзгерістер жасалып, саяси реформалар болатынын мәлімдеді. Қызылордада өткен Ұлттық Құрылтайдың мән-маңызы туралы әңгімелессек деп едім.

– Жыл өте қарқынды басталды. Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Turkistan газетіне сұхбат берді. Мемлекет басшысы дәстүрге айналған бұл сұхбатында елдегі саяси-әлеуметтік мәселелерді жан-жақты қамтып, күрмеуі қиын күрделі мәселелерге де тоқталып, бағыт-бағдарымызды айқындаған маңызды мәселелерге тоқталды. Сұхбатта биыл еліміздің болашақ даму жолына бағыт-бағдар болатын түбегейлі өзгерістер жылы болады деді. Сол үшін Қызылордада өтетін Ұлттық құрылтайды асыға күттік. Қандай ауқымды жаңалықтар болады екен деп елендедік.

Бұл құрылтайдың Қызылордада өтуінің айрықша символикалық мәні бар. Осыдан 100 жыл бұрын Қызылордада өткен жиын да V құрылтай екен. Осы жолы да V Ұлттық құрылтай өтті.

1926 жылы Қызылордада өткен құрылтайда «Қазақ» атауы қайтқан, ұлтымыз өз атымен аталған, тарихи әділеттілік қалпына келген жиын болса, бұл жолғы құрылтайда еліміздің ұзақмерзімді саяси дамуының бағдарын айқындап, саяси архитектурасын жүйелеуге бетбұрыс жасаған құрылтай болды. Қызылорда – Қазақстанның астанасы болып қана қоймай, аз жылдың ішінде елдің рухани түлеуіне тірек болған киелі қала. Президенттің кезекті құрылтайды Қызылордада өткізуге шешім қабылдауы – тарихи сананы жаңғыртып, мемлекеттік сабақтастықтың маңыздылығына мән бергені деп ойлаймын. Мен үшін бұл құрылтай – ұлттық кодтар мен символдар сөйлеген, тарихи әділеттілік пен ұлттық бірегейлікке баса мән берген кеңес болды.

– Қызылорда құрылтайының басты ерекшелігі не болды?

– Бұған дейін ел арасында «Сенат тарап, Мәжіліс қана қалады» деген ой болды. Президент ең сөзінде Сенат не Мәжілісті жою емес, түбегейлі парламенттік реформа болатынын айтқан болатын. Міне, сол сөзі осы құрылтайда нақтыланды. Енді елімізде бір палаталы Парламент құрылып, оның Құрылтай деп аталатыны белгілі болды. Құрылтай қалай жасақталады, оның құзіреттілігі қай деңгейде болады, Құрылтай депутаттары қалай сайланады деген сұрақтар елді елең еткізді. Әрине, құрылтайдың толық мазмұнын білу үшін ел Конституциясына енетін жаңалықтарды кутуіміз керек.

Бұған дейін арнайы жұмыс тобы құрылып, елдің өтініш-тілектері қаралды. Солардың бәрін ескере отырып, алдағы конституциялық өзгерістерді Президент Жарлығымен арнайы құрылған Конституциялық комиссия анықтайтын болады. Президенттің «Жаңа Конституция жазғанмен пара-пар» дегені бекер емес. Саяси реформаларды түпкілікті жасау үшін Ата Заңға жасалатын өзгерістердің маңызы өте зор. Осы арқылы біз тұтас жүйені жаңартып, саяси реформаның жаңа кезеңіне қадам басқанымызды Президент өзінің бастамашылдығымен нақты қолға алып отыр деуге болады. Яғни, конституциялық реформа арқылы Әділетті Қазақстан ұғымын түбегейлі бекітуге мән беріліп отыр. Қызылорда құрылтайының ең басты мәні осы дер едім. Тәуелсіздіктің 35 жылдығында жасалған бұл қадам еліміздің саяси архитектурасын «қайта жүктеу», жаңаша құрылымдау деуге болады.

– Парламенттің Құрылтай деп аталатынын естіген жұрт әртүрлі пікір айтып жатыр. Бұл атауды өзіңіз қалай қабылдадыңыз?

– Сенаттың да, Мәжілістің де атын қалдырмай, Құрылтай деп атау – Президент айтқан түбегейлі парламенттік реформа болатынының айғағы дер едім. Мәжіліс сөзі – біраз елде қолданылатын, құлақсінді сөз болғанымен, құрылтайдың тарихы да, мәні де одан әлдеқайда терең. Құрылтай – түркілік көне танымға етене жақын сөз. Біздің жыл санауымыздан бұрынғы ерте ғасырларда-ақ құрылтайлар өткен. Ғұн заманында, Мөңге қаған тұсында да елді біріктіріп, келешекке бағыт болар

үлкен құрылтайлар өткені тарихтан мәлім. Қазақ хандығының тұсында да елдің болашағын анықтаған ұлы құрылтайлар өткен. Тарихтағы «Түркістан құрылтайы», «Ордабасы құрылтайы» – соның дәлелі. Одан өзге де ірілі-ұсақты құрылтайлар өткенін білеміз.

Құрылтай – тағдыршешті шешімдер қабылданатын, елдің даму бағдарын айқындайтын, оның қауіпсіздігі мен ішкі-сыртқы байланысын межелейтін, экономикасы мен саяси әлеуетін саралайтын, қоғам мен билік арасында диалог алаңы болатын ортақ платформа. Сондай-ақ көне тарихи атау. Құрылтай атауын мен «Ұлы дала» ұғымы сияқты ұлттық код-мызға, тарихи жадымызға қайта үңілу деп ойлаймын. Тарихи әділеттіліктің орнауы деп білемін. Біздің бұл атауымыз көршілес елдерге де ой салуы мүмкін. Өйткені оларға да бұл атау жат емес.

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМА ӘДІЛЕТТІ ҚАЗАҚСТАН ҰҒЫМЫН ТҮБЕГЕЙЛІ БЕКІТЕДІ

Осыған дейін бес рет өткен Ұлттық құрылтай – қоғамдық диалог алаңы болып, елдегі саяси және әлеуметтік өзгерістерге мұрындық болса, енді оның атын иемденген орган – заң шығарушы мінберге айналып отыр. Бұл да жақсылықтың нышаны.

– Мәжіліс пен Сенатты біріктіріп, бір палаталы Құрылтайға айналдырудың еліміз үшін маңызы қандай?

– Бір палаталы Парламент – ұнитарлы елдердің жолы. Тәуелсіздіктің алғашқы кезінде еліміздегі этникалық жағдайларға байланысты Францияның жолын таңдадық. Өтпелі кезең үшін Сенат керек болды. Сенат – мемлекет болып қалыптасуымызға, Қазақстанның ішкі-сыртқы саясаттағы орнықтылығына, елдің дамуына өзінің үлесін қосқан бірегей құрылым. Бірақ заманмен бірге заң өзгереді. Біз қазір ұлттық жаңғырудың жаңа кезеңіне қадам басып отырмыз. Сол үшін бір палаталы Парламент – уақыттың талабы. Саяси реформалар өз уақытында жүрсе, елдің даму потенциалы артады.

– Құрылтайға депутат болу үшін саяси партияларға мүше болу керек деген байламға қарсы уәждер де айтылып жатыр. Тек партиялық тізіммен сайлау өткізу партияға мүше емес белсенділердің депутат болып сайлануына кедергі болмай ма?

– Партиялар арасындағы бәсекелестік, электорат жинауға құлшыныс саяси мәдениеттің дамуын тездетеді. Саяси бәсекелестік болған жерде, қоғамдағы түрлі көзқарастар ортақ пікірталасқа айналады. Сондықтан, саяси партиялардың белсенділігі артса, одан ел ұтпаса, ұтымалдысы. Саяси партия – өзінің нақты бағдарламасы, жобасы, жұмыс істеу тәсілі, ортақ ұстанымы бар азаматтар одағы. Әдетте, үндері шықпай, тек сайлау кезінде белсеніп шығатын партиялар болашақта азияды, олардың орнын үнемі жұмыс істейтін, жүйелі құрылымы бар партиялар басады. Партия фракциялары арасындағы бәсекелестік күшейіп, Үкіметті жасақтауға талас күшеюі ықтимал. Партия болған жерде, бәсекелестіктің болатыны заңды құбылыс. Черчилль айтқан сөз бар ғой: «Біз бүгін сайлауда жеңіске жеттік. Енді бүгіннен бастап келесі сайлауға дайындалуымыз керек» деген.

Кімде кім өзінің ойын, идеясын өткізгісі келсе, саяси партиялар арқылы жұмыс істеуді үйренуі керек. Әрине, жеке жүріп, ешқандай партияға қосылуды қаламайтын белсенділердің болуы заңды. Ол саяси мәдениеті дамыған елдерде де бар. Олар өз ұстанымы мен ұсынысын қоғамдық ұйымдар, топтар, бірлестіктер арқылы жеткізіп, саяси партияларға ықпал етеді. Ондай үрдіс бізге де жат емес. Сондай-ақ жаңадан құрылатын Халық кеңесінің мүмкіндігі зор. Қоғам белсенділері сол кеңес арқылы заң шығаруға, биліктің назарын өзекті мәселелерге аударуға ықпал етуіне мүмкіндік туады.

Дархан ҚЫДЫРӘЛІ, Сенат депутаты:

– Ұлттық құрылтай мен Қазақстан халықтары Ассамблеясының орнына Халық кеңесі деген жаңа құрылым пайда болатыны айтылды. Халық кеңесі қандай құрылым болады, немен айналысады деген сұрақ бар. Осы жаңа құрылымның өкілеттілігі қандай болады?

– Әуелі бес рет өткен Ұлттық құрылтай өзінің тарихи миссиясын атқарғанын айтып өттік. Ал Ассамблеяға келсек, бұрын Мәжіліс пен Сенатқа Ассамблея үшін арнайы квота берілетін. Енді барлығы партия арқылы өтетін болғаннан кейін ол квотаның жойлатыны анық. Ассамблея – өзінің 30 жылдық тарихында еліміздің бірлігіне, этностар арасындағы ынтымақтың артуына, Қазақстанды ортақ отанымыз деп түсінетін қас буынның қалыптасуына ықпал етті. Өздеріне жүктелген миссиясын жақсы атқарды десек болады. Ал енді жаңа құрылым – Халық кеңесіне трансформациялануының өзі Ассамблеяға берілген әділетті баға деп білемін. Халық кеңесінің құзіреті де, мүмкіндігі де

отырып, оның озығы мен тозығы барын да осы құрылтайда қайта бір бағамдадық. Қыз алып қашу, сыбайластық, орынсыз мал шашпақтық секілді әдеттер ұлттық дүниетанымымызға кері әсер ететінін түсінер сәт келді. Халық кеңесі – осы идеядан туған бірегей атау.

Халық кеңесі – Ассамблеяның, конфессияаралық, дінаралық келісімнің, қоғамдық ұйымдар мен жерірілікті мәслихаттардың, Ұлттық құрылтайдың басын біріктіріп, бәрімен ортақ жұмыс атқаратын іргелі құрылым болмақ. Осы арқылы Ұлттық құрылтай мен Ассамблея жұмысы жаңа масштабта қайта жасақталатынын ұғуымызға болады. Осы арқылы Халық кеңесі Сенаттың құзіретіндегі біраз шаруаны өзіне алады. Халық кеңесі – қатардағы институттардан бөлек, құзіреті Конституция арқылы бекітілетін іргелі орган. Мысалы, Ұлттық құрылтайдың тұрақты хатшылығы болған жоқ. Ал Халық кеңесінің тұрақты хатшылығы жұмыс істеп, өзіне жүктелген міндетті уақтылы атқаруға мүмкіндік алады. Конфессияаралық және дінаралық

ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ – АССАМБЛЕЯНЫҢ, КОНФЕССИАРАЛЫҚ, ДІНАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ, ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАР МЕН ЖЕРГІЛІКТІ МӘСЛИХАТТАРДЫҢ, ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ БАСЫН БІРІКТІРІП, БӘРІМЕН ОРТАҚ ЖҰМЫС АТҚАРАТЫН ІРГЕЛІ ҚҰРЫЛЫМ БОЛМАҚ. ОСЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙ МЕН АССАМБЛЕЯ ЖҰМЫСЫ ЖАҢА МАСШАБТА ҚАЙТА ЖАСАҚТАЛАТЫНЫН ҰҒУЫМЫЗҒА БОЛАДЫ. ОСЫ АРҚЫЛЫ ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ СЕНАТТЫҢ ҚҰЗІРЕТІНДЕГІ БІРАЗ ШАРУАНЫ ӨЗІНЕ АЛАДЫ.

Ассамблеядан кең екенін түсінуіміз керек. Ассамблея халықтың үнін жеткізетін құрылымға айналып отыр десек болады.

Бұл трансформация Мемлекет басшысы үнемі айтатын ұлттық бірегейлік пен әділеттілік принципіне толық сәйкес келеді. Енді ешкім белгілі бір этникалық топтың немесе Ассамблея мүшесі болғаны үшін ғана Парламентке келмейді, барлық қазақстандықтың құқығы мен мүмкіндігі тең болады. Барлық Қазақстан азаматы – тең құқылы, бір үйдің баласындай ортақ игілікке ие. Мұны әділеттілік принципінің негізгі өзегі десек, қателеспейміз. Осы арқылы Ассамблея жаңа деңгейге көтеріліп отыр.

«Кеңес» сөзінің мән-мағынасы ұлтымыз үшін өте ауқымды. «Халық кеңесі», «Хан кеңесі», «Билер кеңесі» болғанын тарихтан білеміз. «Кеңесіп пішкен тон келте болмайды» деп жатамыз. Қызылорда құрылтайы ұлттық кодтың жаңғыруына түрткі болды дедім ғой. «Құрылтай», «кенес» сөздері мен Абай, Әл-Фараби, Ясауи жолдарының біздің ұлттық ізгілікке бағытымыз екенінің айтылуы тектен тек емес. Біз адаспайтын бағдарымызды тапсақ қана, өз бет-бейімізді сақтай аламыз. Өзіміздің ұлттық дәстүрімізді ұлықтай

артықшылығымыз. Қазақстанның көпекторлы саясатының негізін қалағандардың бірі – бүгінгі Президентіміз. Ол кісі Тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясатының архитектурасының авторы. Ұзақ жыл еліміздің Сыртқы істер министрі болды. Дипломатиялық корпусымыздың өзіндік моделін жасады. Көпвекторлы сыртқы саясат – біздің қорғанысымыздың берік іргетасы. Жаһандық бастамаларда Қазақстанның сөзі әркез өтімді. Давос форумына Қазақстанның алғашқылардың бірі болып шақырылуы соның көрінісі.

Өткен жылдың соңында Қазақстан «Ибраһим келісіміне» қосылды. Бұл келісім конфессияаралық және дінаралық келісім сызін өткізіп жүрген біздің болмысымызға, ұстанымымызға сәйкес келеді. Елімізде мекендейтін мұсылман, христиан, иудейлердің түп атасы – Ибраһим пайғамбар екенін ескерсек, бұл біздің ел тұрғындары үшін жат келісім емес.

Сондай-ақ «Ибраһим келісімінің» экономикалық маңызы да жоғары. Қазір Зангезур дәлізі ашылды. Бұған ар жағынан Америка жалғанып отыр. Израиль Сирия арқылы осы дәлізге шығады. Бұл – Батыспен Шығысты жалғайтын жаңа Жібек жолы. «Ибраһим келісімі» саяси, экономикалық, логистикалық, технологиялық және басқа да көптеген мүмкіндік береді. Президенттің кешегі Давостағы кездесуі, бейбітшілік келісінде қол қоюы осы «Ибраһим келісімінің» маңызын айқындай түседі. Ресей, Қытай, Еуропа елдерімен, Орталық Азиядағы көршілерімізбен, әлемнің барлық үйегіндегі мемлекеттермен тығыз қарым-қатынасымыз бізге үлкен мүмкіндіктер сыйлап отыр. Осы жетістіктеріміз – көпвекторлы саясатымыз болашақ Конституциямызда көрініс табатын сияқты.

– Кейінгі жылдары Орталық Азия елдерінің және түркі елдерінің ынтымағы күшейіп келе жатқаны байқалады. Бұл үрдістің дамуына Қазақстанның қосқан үлесі қандай?

– Кешегі құрылтайда да түркі дүниесінің ынтымағына жол бастар жақсы идеялар көтерілді. «Құрылтай» сөзінің өзі түркілік дүниетанымға бастар жол екенін туысқан елдер де түсінеді деп ойлаймын. Құрылтайда айтылған бірталай ұғымдар исі түркі дүниесіне ортақ. Кейінгі жылдары еліміз көршілерімен бірігіп «Алтай – түркілер отаны» атты үлкен форум өткізіп келе жатқаны айтылды. Сондай-ақ Жошы ұлысы мен басқа да тарихи тамырластығымызды түркі әлемімен байланыстыратынымыз да айтылды. Тарихи көптомдықтарда түркілік ортақ ұстанымдарды арқау ететіні сөз болды. Бұл мені тарихшы ретінде ерекше қуантты. Сондай-ақ Арал мәселесін де айналып өткен жоқ. Аралдың тағдыры Өзбекстан, Түрікменстан, Тәжікстан секілді елдердің бәріне ортақ. Кез келген ел өзі жеке дами алмайды. Орталық Азияның бірлігі күшейсе, экономикалық әлеуеті де артады. Ортақ нарық пайда болады. Сондықтан да қазір 5+1 форматындағы форумдардың аясы кеңейіп келеді. Орталық Азия әлемнің жетекші елдері үшін үлкен алаңға айналуда.

Сондай-ақ Түркі кеңесінің де маңызы жоғары екенін түсінетіндер қатары молая түсті.

Осы игілікті бастамалардың алдыңғы лепінде үнемі Қазақстан жүреді. Біз айналамызды достастыруға, ынтымақта өмір сүруге үндейтін елміз. Бұл ұстаным болашақ үшін де керек. Ұлы Дала өркениеті ұғымын берік ұстау – Қазақстанның алдағы уақыттағы бағдары бола береді деп ойлаймын. Әлем Қазақстанның түркі дүниесінің түп мекені екенін біледі.

– Президент сұхбатында «Мен – мемлекетшілмін» деді. «Мемлекетшіл тұлға» ұғымының ауқымы қандай?

– Қазір популизмнің заманы емес. Үлкен істерді үндемей атқару екінің бірінің қолынан келмейді. Мемлекетшілдік дегеніміз – мемлекеттің мүддесін өз мүддесінен жоғары қою әрі ел мүддесі жолында еңбек ету. Мемлекеттік мүдденің кей сәттерде ұлттық мүддесен де жоғары тұратын кезі болады. Ұлтыңның сөзін бір күн сөйлеп жақсы көріну бар да, ұзақ болашақ үшін жұмыс істеу бар. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Ел бүтіншіл, менікі ертең үшін!» деген егілгі сөзі осындайда еске түседі. Мұндай сәттерде кейбір топ сенің болашақ үшін істеген ісінді түсінбеуі мүмкін. Тарихта ондай сәттер көп кезіккен. Президент мемлекет мүддесін бірінші орынға қоятын адам. Оны әрбір ісінен байқауға болады. Жасалып жатқан саяси реформалар – халық пен мемлекеттің болашағы үшін ыңғайлы жүйе құрудың тетігі. Жүйе дұрыс болмаса, мемлекеттік механизмнің ақауы күшейеді. Ұраншылдықпен істелген істің көбі ұзақ болашақтың емес, «осы сәт» үшін атқарылатынын саналы жұрт жақсы түсінеді деп ойлаймын. Мемлекет басшысы популизмнен гөрі прагматизмді ұнатады.

– Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан – Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ

«ТАЗА БЕЙСЕНБІ»: ЖҮЙЕЛІ ЖҰМЫС, ТАБАНДЫ ЕҢБЕК

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ БАСТАМАСЫМЕН ҚОЛҒА АЛЫНҒАН «ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АКЦИЯСЫ ЕЛІМІЗДЕ АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ БӨЛІГІНЕ АЙНАЛДЫ. ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ V ОТЫРЫСЫНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНДЕ ПРЕЗИДЕНТ «ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» ҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ АЖЫРАМАС БӨЛІГІ ЕКЕНІН АТАП ӨТТІ. БҮЛ ЖАЙ ҒАНА ӘДЕМІ ҰРАН НЕМЕСЕ БІР РЕТТІК НАУҚАН ЕМЕС, КҮНДЕЛІКТІ ЖҮЙЕЛІ ӘРІ ТАБАНДЫ ЕҢБЕКТІҢ НӘТИЖЕСІ.

Президент бастамасын дамыту мақсатында «AMANAT» партиясы «Таза бейсенбі» жобасын жүйелі түрде жүзеге асырып келеді. Бүгінде бұл жоба еліміздің барлық өңірін қамтып, қоғамдық кеңістіктерді абаттандырудан бастап, мұқтаж жандарға атаулы көмек көрсетуге дейінгі нақты істер төңірегінде мыңдаған азаматты біріктіріп отыр.

Түркістан облысында «Таза бейсенбі» аясында Ордабасы ауданында Қажымұқан

бейсенбі» акциясы аясында «Жастар Рухы» волонтерлері жалғызбасты қарт әйелге көмек көрсетіп, үйінің айналасы мен ауласы қар мен мұздан тазартылды. Қобда аудандық «AMANAT» партиясының атқарушы хатшысы Нұргүл

құрақ ағаштар мен өткен жылғы жапырақтар жиналды. Қалалық «AMANAT» партиясы атқарушы хатшысының орынбасары Ербол Байқонысов:

– Бұл бір реттік науқан емес, күнделікті еңбектің нәтижесі. Экологиялық тәртіп – қоғамдағы жауапкершілікті арттырудың маңызды құралы, – деді.

Қарағанды облысы Ә.Бөкейхан атындағы ауданның Сортировка саябағында «AMANAT» партиясының белсенділері, «Жастар Рухы» жастар қанатының өкілдері мен аудан тұрғындары қар және жаяу жүргінші жолдарын бұзбай тазалау жұмыстарын жүргізді. Акцияға жиырма шақты адам қатысты.

Қызылорда облысы, Жалағаш ауданында «Таза бейсенбі» экологиялық акциясына 50-ден астам адам – маслихат депутаттары, партия активистері және жергілікті тұрғындар қатысты. Іс-шара аясында «Тағзым алаңы» саябағы абаттандырылды. Аудандық «AMANAT» партиясының атқарушы хатшысы Қаншагүл Мұстафаева:

– «Таза бейсенбі» – тек қоқыс жинау емес, бұл партияның экологиялық мәдениет пен қоршаған ортаға жауапкершілікті қалыптастыру жолында жасап жатқан нақты қадамдары, – деді.

Ұлытау облысының Сәтпаев қаласында «Таза Қазақстан» жобасы аясында қатысушылар Бабыр би аллеясын қардан тазалады.

Шығыс Қазақстан облысы Тарбағатай ауданының Ақжар ауылында «Таза бейсенбі» кеңейтілген форматта өтті. Жамбыл саябағы мен Ақжар аллеясы қардан толық тазартылды. Екі арнайы техника қолданылып, 3 тонна қар шығарылды. Іс-шараға партия мүшелері, жастар, мемлекеттік мекемелер мен ұйымдардың қызметкерлері қатысты.

Мұнайтпасулының мазарына баратын жол тазаланды.

Жол қар мен қоқыстан тазаланды, акцияға партия мүшелері, «Жастар Рухы» жастар қанатының өкілдері, әкімдік қызметкерлері, коммуналдық қызметтер және жергілікті тұрғындар қатысты. Ордабасы аудандық «AMANAT» партиясының төрағасы Әлиасқар Бердімұрат:

– Қажымұқан сияқты дарынды тұлғаның ерліктері мен патриоттығы жастар үшін үлгі болуға тиіс. Осындай ізгі істер арқылы біз оларды еңбекқорлыққа, тәртіпке және туған жерге қамқорлыққа баулимыз, – деп атап өтті.

Ақтөбе облысында жоба әлеуметтік бағытта жүзеге асырылды. Қобда ауданында «Таза

Ибраева көмектің бір реттік емес, тұрақты сипатқа ие екенін атап өтті.

Атырау облысы Мақат ауданы Доссор кентінде аудандық «AMANAT» партиясының бастамасымен жаяу жүргінші жолдары, қоғамдық кеңістіктер және кент ішіндегі көшелер қардан тазартылды. Шамамен 20 адам қатысып, арнайы техника пайдаланылып, тұрғындардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мұздан тазалау жұмыстары жүргізілді.

Шымкент қаласында «Таза бейсенбі» акциясы Қаратау ауданының Нұрсәт шағын ауданында өтті. Тазалауға шамамен 70 адам және 5 дана арнайы техника жұмылдырылды. Қоғамдық орындар мен көшелер тазаланып,

ТИІМДІ ТЕТІК

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ, САУРАН АУДАНЫНА ҚАРАСТЫ ЖҮЙНЕК АУЫЛЫНДА АУЫЛ ТҮРГЫНДАРЫНЫҢ ТҮРМЫС САПАСЫН ЖАҚСARTYҒА, ҚОРДАЛАНҒАН МӘСЕЛЕЛЕРІН ЖЕРГІЛІКТІ ЖЕРДЕ ШЕШУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН «AMANAT» ПАРТИЯСЫ ТҮРКІСТАН ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛЫНЫҢ КӨШПЕЛІ МОБИЛЬДІК ҚОҒАМДЫҚ ҚАБЫЛДАУЫ ӨТТІ. БҮЛ – ПАРТИЯНЫҢ «ХАЛЫҚҚА ЖАҚЫН БОЛУ», «МӘСЕЛЕНІ ОҚИҒА ОРНЫНДА ШЕШУ» ҚАҒИДАТТАРЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН ЖҮЙЕЛІ ЖҰМЫСЫНЫҢ НАҚТЫ КӨРІНІСІ.

Көшпелі қабылдауға «AMANAT» партиясы Түркістан облыстық филиалының төрағасы, облыстық мәслихаттағы партиялық фракция жетекшісі Алтынсары Үмбеталиев, облыстық мәслихат депутаты Баймахан Сұлaimенов, облыстық Әділет департаментінің басшысы Нұржан Маханбетов, Сауран ауданының әкімі Мақсат Таңғатаров, партияның облыстық филиалы атқарушы хатшысының орынбасары Полат Тұрсынбаев, аудандық мәслихат төрағасы Сержан Байысбаев, аудан прокуроры Нұрлыбек Темірбаев, партияның Сауран аудандық филиалының төрағасы Сағынбек Асылбеков, сондай-ақ полиция, экология, мемлекеттік кірістер, төтенше жағдайлар, жер ресурстары, санитарлық-эпидемиологиялық бақылау, еңбек инспекциясы, білім, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау, ауыл шаруашылығы салалары мен «Оңтүстік Жарық Транзит», QAZAQGAZ

АИМАQ, «Қазсушар», банк мекемелерінің өкілдері қатысты.

Шағын ауылға 60-тан аса мекеме өкілінің жиналуы бұл халықтың мұң-мұқтажына бейжай қарамайтын, нақты нәтижеге бағытталған мемлекеттік және партиялық жұмыстың айқын дәлелі болды.

Қабылдау барысында сөз сөйлеген Алтынсары Үмбеталиев бұл форматтағы жиынның ауыл халқы үшін маңызы ерекше екенін атап өтті. Бұл бастама Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «азаматтармен тікелей диалог орнату, шалғай ауылдарға бару» жөніндегі нақты тапсырмасынан туындаған.

– Партия кейінгі жылдары тұрғындардың мәселесін тыңдауда жаңа форматқа көшті. Бұрын ауыл тұрғыны бір мекеме басысына кіру үшін облыс орталығына барып, күндеп

кезек күтетін. Ал бүгінде барлық жауапты мекеме өкілдері халықтың өзіне келіп отыр. Бұл биліктің халыққа бет бұрғанының белгісі. Өткен жылы облыс бойынша 17 аудан мен қалада 461 рет көшпелі қабылдау өткізіліп, 4 500-ден астам азаматтың өтініші қабылданды. Бұл жай ғана сан емес, әр өтініштің артында адам тағдыры тұр. Дәл қазір осында келген әр мекемеге сауалдарыңызды қойып, нақты жауап ала аласыздар, – деді Алтынсары Дүйсенбекұлы.

Қабылдау барысында ауыл тұрғындары ең алдымен электр жарығы, жер, тұрғын үй, жол, ауыз су, жұмыссыздық, спорт және әлеуметтік инфрақұрылым мәселелерін көтерді. Атап айтқанда, көшеге жарық шамдарын орнату, Бейбітшілік көшесін асфальттау, балалар спорт алаңын жаңарту, тұрақты жұмысқа орналасу, энергетикалық сусындарға тыйым салу туралы ұсыныстар айтылды.

Бұдан бөлек, 1985 жылы салынған Ахмат Юнаки атындағы мектепке ағымдағы жөндеу қажет екені, Шекербұлақ ауылындағы спорт алаңқайының жағдайы, Қарашықтағы құдық су деңгейінің төмендеуі секілді өзекті мәселелер көтерілді. Әрбір өтініш жеке тіркеліп, тиісті сала басшылары нақты жауап беріп, бірқатары бойынша жедел шешу жолдары қарастырылды.

Ауыл тұрғындары мұндай форматтағы қабылдаудың тиімді екенін айтып, ризашылығын білдірді. Олардың айтуынша, билік өкілдерімен тікелей жүздесу күнделікті өмірде кездесетін түйткілдерді ашық айтуға, өз ойын бүкілжүз жеткізуге үлкен мүмкіндік береді. Бұл қабылдау ауыл халқы үшін нағыз диалог алаңына айналды.

Жалпы, көшпелі мобильдік қоғамдық қабылдаулар – мемлекеттік органдар мен халық арасындағы сенімді нығайтатын, ашықтық пен жауапкершілікті арттыратын тиімді тетік. Ауылдың тыныс-тіршілігін терең түсіну тек кабинетте емес, халықтың ортасында болғанда ғана мүмкін екені Жүйнек ауылындағы жиында тағы бір мәрте айқын көрінді.

Ауылдың дамуы, инфрақұрылымның жақсаруы, жастарға жағдай жасау – мемлекеттік саясаттың басты басымдығының бірі. Осы тұрғыда Жүйнекте өткен көшпелі қоғамдық қабылдау халық үніне құлақ асатын, нақты шешімдерге бағытталған саяси маңызы зор қадам болды.

«AMANAT» ПАРТИЯСЫ АБАЙ ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ ҚАНАТ ӘДІЛБАЙ СЕМЕЙ МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ПРОФЕССОР-ОҚЫТУШЫЛАР ҚҰРАМЫ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРІМЕН КЕЗДЕСТІ.

«AMANAT»

ЖҰМЫСЫ ТУРАЛЫ АҚПАРАТ БЕРДІ

Қанат Әділбай «AMANAT» партиясының түрлі бағыттар бойынша атқарған жұмыстары жайлы ақпарат берді. Әлеуметтік, экономикалық, инфрақұрылымдық мәселелерді шешудегі рөлі жайлы жан-жақты мәліметтер келтірді.

Сонымен қатар Қанат Серікқанұлы Қызылорда қаласында өткен Ұлттық құрылтайда көтерілген бастамалар мен жасалған ұсыныстар жайлы айтып берді. Былтыр қабылданған Салық кодексінің мазмұнына тоқталып өтті.

Жиында оқу орнының басқарма төрағасы-ректор Алтай Дюсупов оқу орнының медициналық кадрлар даярлау ісіндегі үлесі мен ғылыми-зерттеу бағытындағы қызметі жайлы ақпарат берді. Университет Абай, Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстарын денсаулық сақтау саласының кадрларымен қамтамасыз ететінін атап өтті. Оның ішінде ауылдық емдеу мекемелеріндегі дәрігерлер тапшылығының орнын толтыруға көңіл бөлінетініне тоқталды. Мәселен, былтыр жергілікті атқарушы органдармен бірлесе отырып жүзеге асырған шаралар нәтижесінде 118 жас маман ауылдық жерлерге жұмысқа орналасқанын тілге тиек етті.

Жиын соңында партия бастамаларын жүзеге асыруға үлес қосып жүрген белсенді ұстаздар марапатталды.

ҚАЗАҚ ТІЛІ КҮННЕН КҮНГЕ ЖАНДАНЫП, ДОСТЫҚ ПЕН СЕНІМГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЕРКІН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТІЛІНЕ АЙНАЛЫП КЕЛЕДІ. ОСЫНДАЙ ФОРМАТТА РИДДЕР ҚАЛАСЫНДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫНЫҢ ҚАЛАЛЫҚ ФИЛИАЛЫ ЖӘНЕ «ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ ОРТАЛЫҒЫ» БАСТАМАСЫМЕН «ҚАЗАҚ ТІЛІ – ДОСТЫҚ ТІЛІ» АТТЫ ҚАЛАЛЫҚ БАЙҚАУ ӨТТІ.

ДИАЛОГ ПЕН ӨЗАРА СЫЙЛАСУ КЕҢІСТІГІ

Байқау қазақ тілін міндетті ресми талап ретінде емес, ортақ мәдени код пен өзара құрметтің тілі ретінде қабылдаған әртүрлі ұлт өкілдерін біріктірді. Командалық жұмыс барысында қатысушылар тілді білу деңгейін ғана емес, диалогқа ашық екенін, қателесуден қорықпай еркін сөйлеуге деген ұмтылысы барын көрсетті.

– Қазақ тілі – барлық қазақстандықтарды біріктіретін ортақ құндылық. Осындай байқаулар арқылы біз әртүрлі этнос өкілдерін мемлекеттік тіл төңірегіне топтастырып, достық пен өзара құрметті нығайтамыз. Бұл – тіл саясатын іске асырудағы маңызды қадамдардың бірі, – деді Риддер қаласындағы «AMANAT» партиясы қалалық филиалының төрайымы Әсем Ағажаева.

«AMANAT» партиясының мұндай бастамалары – тілді дамытуға және этносаралық келісімді нығайтуға ықпал ететін маңызды қадам.

Бетті дайындаған Д.УӘЛИБЕК

Kaspi еліміздің 300 қаласы мен ауылына тапсырыс жеткізуді ҚАЛАЙ ҰЙЫМДАСТЫРДЫ?

161 МИЛЛИОН
ТАПСЫРЫС, 10 000 ЖҰМЫС
ОРНЫ ЖӘНЕ 126 МИЛЛИАРД
ТЕҢГЕ ТӨЛЕНГЕН САЛЫҚ.

Еліміздің түткір-түткіріндегі 300 қала мен ауылдың тұрғындары күн сайын Kaspi Магазиннен тапсырыстарын алады. Жылдам әрі сапалы жеткізуді Kaspi Жеткізудің серіктестік желісі қамтамасыз етеді. Бұл – Қазақстанның әртүрлі компанияларында, қабылдау пункттерінде, логистикалық орталықтарда және тәуелсіз курьерлік қызметтерде еңбек ететін шамамен 10 000 қызметкер.

Kaspi.kz-тің бүкіл ел аумағында серіктестік негізде логистикалық жеткізу желісін қалай қалыптастырғаны туралы баяндаймыз.

Kaspi еліміз бойынша өте көп сатушы мен сатып алушыларды байланыстырады. Көптеген қазақстандық өндіруші Kaspi Магазин арқылы өз өнімдерін бүкіл ел аумағында тікелей сату мүмкіндігіне ие болды. Мысалы, Қарағанды облысының Абай қаласында орналасқан заманауи өндірістік кәсіпорын – «Абай» тігін фабрикасы.

Абай тігін фабрикасында 100-ден астам адам жұмыс істейді: тігіншілер, пішіушілер, техникалық мамандар.

Кәсіпорын қысқы күрешелер, спорттық костюмдер, төсек-орын жабдықтары, арнайы жұмыс киімдері және басқа да тоқыма өнімдерін шығарады. Kaspi Магазиннің көмегімен «Абай» фабрикасы Қазақстанның барлық өңірінен тапсырыс алады.

Жұырда тапсырыстардың бірі Ақтаудан түсті. Көпбалалы ана Гүлмира Тағаева үлкен қызына жарқын түсті спорттық күртеше тапсырыс берген. Үш күннен кейін сатып алушы өз тапсырысын ең жақын Kaspi Postomat-тан алады. Осы бір қысқа уақыт ішінде сатып алынған зат 3 мың шақырымнан астам жол жүреді. Ал оны тасымалдауға бірден бірнеше өңірлік логистикалық компания қатысады.

2025 жылы Kaspi Жеткізу арқылы жүк көліктеріне арналған шиналар мен жиһаздан бастап, электроника мен киімге дейін 161 миллионнан астам тапсырыс жеткізілді. Kaspi Магазиндегі пікірлерде сатып алушылар «Рақмет, мерзімінен бұрын жеткізілді! Өте жақсы оралған!» дегенді жиі жазады.

Біз тауардың сатушыдан сатып алушыға дейінгі барлық кезеңінен өтіп, бұл жүйенің іс жүзінде қалай жұмыс істейтінін көзбен көрдік.

Алдымен сатушы өз тауарын **тапсырыстарды қабылдау пунктіне** әкеледі. Бүгінде еліміз бойынша жалпы ауданы 37 000 м² болатын осындай 100 пункт жұмыс істейді. Әр өңірдегі қабылдау пункттері Kaspi.kz-тің серіктестері болып саналатын тәуелсіз компанияларға тиесілі. Пункттер демалыссыз жұмыс істейді, ал бүкіл ел бойынша тапсырыстарды қабылдаумен 1 000-нан астам қызметкер айналысады.

Posta Point курьерлік компаниясының қоймасында.

Қабылдау пункттеріне жеткен тапсырыстар әрі қарай **өңірлік сұрыптау орталықтарына** жіберіледі. Бұл Қазақстанның 10 өңірінде салынған ірі логистикалық кешен.

Әрбір сұрыптау орталығы заманауи жабдықтармен қамтамасыз етілген және демалыссыз, тәулігіне жүз мыңдаған тапсырысты өңдеуге қабілетті. Ең ірі сұрыптау орталығы Алматы қаласында орналасқан, оның аумағы 30 000 м². Еліміз бойынша өңірлік орталықтарда ауысыммен 1 500-ден астам адам жұмыс істейді.

Өңірлік сұрыптау орталықтарының арасында **650 жүк көлігі, пойыздар және тіпті ұшақтар** үздіксіз қатынап, елдің барлық өңірін бірыңғай логистикалық желіге біріктіреді.

Kaspi.kz-тің серіктесі – Zammer компаниясының тапсырыстарды қабылдау пункті

Осылайша, тапсырыс сатып алушының өңіріндегі сұрыптау орталығына келіп жетеді. Осы жерден оны **курьерлік компаниялар** алып, өз қоймаларына жеткізеді. Ол жерде тапсырыстар аудандар бойынша бөлініп, сатып алушыларға жеткізу үшін топтастырылады. Kaspi Жеткізудің еліміз бойынша осындай 60 серіктес компаниясы бар, олардың әрқайсысында жеке қоймалардың үлкен желісі қалыптасқан. Kaspi Магазиннен тауар жеткізумен айналысатын курьерлік компанияларда 7 000 адам жұмыс істейді. Олардың басым бөлігі – курьерлер мен қойма қызметкерлері.

Kaspi Жеткізудің серіктестік моделі өңірлік логистикалық компаниялардың дамуына мүмкіндік беріп, бүкіл ел бойынша жаңа жұмыс орындарын ашуға жағдай жасайды.

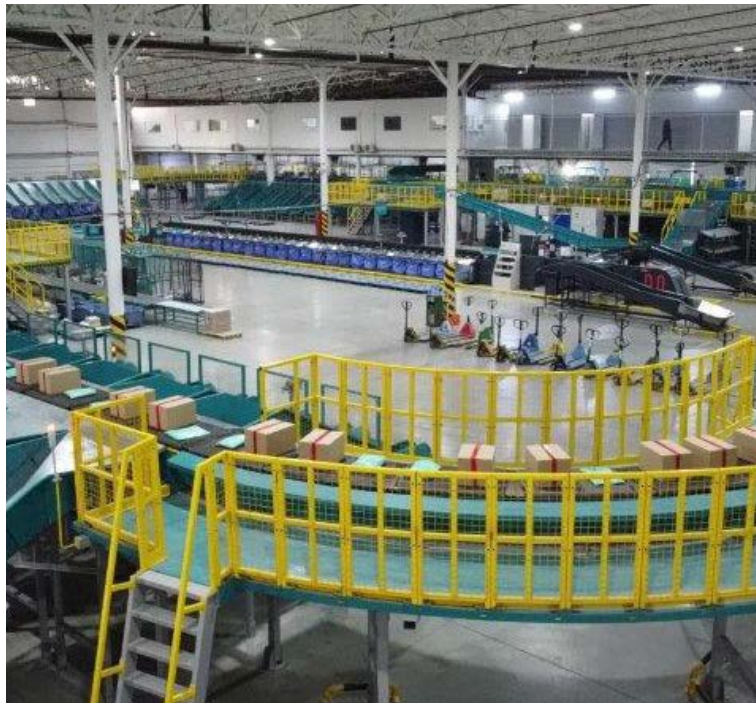
Taler компаниясының жүк көліктері. Бұл Kaspi.kz-тің Қазақстан бойынша магистралдық тасымалдауды жүзеге асыратын логистикалық серіктестерінің бірі.

Егер Kaspi Магазиннен сатушыдан сатып алушыға дейінгі жеткізу үдерісіне қатысатын барлық маманды есептесек, олардың саны **10 000 адамнан асады**. Бұл – логистер, жүргізушілер, курьерлер, қабылдау пункттерінің, сұрыптау орталықтарының және қоймалардың қызметкерлері, сондай-ақ басқа да мамандар.

Әртүрлі өңірлер мен түрлі серіктес ұйымдардағы осынша көп адам қалайша бірлесе, үйлесімді түрде жұмыс істеп, миллиондаған тауарды қысқа мерзімде елдің кез келген нүктесіне жеткізеді? Үйлесімді жұмыс екі негізгі компоненттің арқасында қамтамасыз етіледі.

Біріншісі – Kaspi командасы әзірлеген **Logistics Operation Management (LOM)** IT-платформасы. Бұл бірыңғай IT-платформа барлық сәлемдемелерді, қоймаларды, жүк көліктерін, ұшақтарды, курьерлерді және басқа да логистикалық ресурстарды бір жүйеге біріктіріп, оларды нақты жеткізу бағыттары мен тапсырмаларға жинақтайды. Жүйе әр тапсырысты нақты уақыт режимінде бақылап отырады, курьерлерге тапсырмалар береді, сұрыптау орталықтары мен тасымалдаушылардың жұмысын үйлестіреді, бағыттарды құруға және есептер жасауға көмектеседі.

Екіншісі – «**Стандартты операциялық протокол (SOP)**». Құжаттың өзінде оның мақсаты: «Еліміздің бүкіл аумағында тиімділікті және сапаның бірыңғай жоғары стандартын қамтамасыз ету» деп нақты көрсетілген. Бұл – барлық серіктестерге арналған егжей-тегжейлі нұсқаулық.

Kaspi.kz-тің серіктесі – Zammer компаниясының сұрыптау орталығы

Ол сатушылар мен тапсырыстарды қабылдау пункттерінен бастап, қоймалар мен курьерлерге дейінгі барлық процестерді қамтиды.

Мысалы, қоймалардың әрбір санаты үшін аумақ қандай болуы тиіс екені, температура, жүк және жеңіл автокөліктерге арналған тұрақ орындарының саны, қабылдау аймағындағы жабдықтар, тауарларды тиеу мен түсіру үшін тәулік бойғы қолжетімділік, бейнебақылау және жазбаларды сақтау талаптары, нақты аймақтарға бөлу – қабылдау мен сақтау аймақтарының ажыратылуы, қойма қызметкерлерінің еңбек жағдайлары және басқа да талаптар нақты көрсетілген. Бұдан бөлек, ондаған түрлі параметрі егжей-тегжейлі сипатталған.

Жеткізуді сатып алушылар мен сатушылар үшін тиімді ету мақсатында Kaspi шығындардың басым бөлігін өз мойнына алады. Соңғы үш жыл ішінде Kaspi жеткізу инфрақұрылымына өз қаражаты есебінен 200 миллиард теңгеден астам инвестиция салды.

Міне, сатып алынған тауар ақыры сатып алушының қаласына жетті. Курьерлік компанияға бақытты клиентке тапсыру ғана қалады. Мұны екі тәсілмен жасауға болады: тауарды тікелей қолына беру немесе Kaspi Postomat-қа жеткізу.

Сатып алушылардың басым бөлігі **Kaspi Postomat** арқылы жеткізуді таңдайды. Себебі бұл әлдеқайда ыңғайлы: курьерді күтудің қажеті жоқ, тауарды кез келген уақытта алып кетуге болады. Бүгінде еліміз бойынша 10 000-нан астам осындай құрылыс орнатылған. Ірі қалаларда оларды әр қадам сайын кездестіруге болады, ал ауылдарда көбіне орталық көшелерде орналасқан. Kaspi Postomat, әдетте, үйден немесе кеңседен 5 минуттық жерде қолжетімді.

Есікке дейін жеткізумен салыстырғанда, Kaspi Postomat арқылы жеткізу ыңғайлырақ, экологиялық тұрғыдан тиімді және қалалық логистикаға түсетін жүктемені азайтады. Бір курьер бір рейс барысында бір Kaspi Postomat-қа 30-ға дейін сәлемдеме жеткізе алады. Курьерлер

рейсті неғұрлым аз жасаса, соғұрлым жанармай аз жағылады және кептелісте өткізілетін уақыт та қысқарады. Бұл, әсіресе, Алматы сияқты ірі қалалар үшін аса маңызды.

Ақтау қаласының тұрғыны Гүлмира Тағаева «Абай» тігін фабрикасынан тапсырыс берген күртеше де тікелей Kaspi Postomat-қа жеткізілді.

Гүлмира Тағаева, сатып алушы, Ақтау

Жеткізудің басталуы мен тапсырысты ашқанға дейін небәрі үш күн өтті. Осы уақыт ішінде тапсырыс жүріп өткен бағыттың бәрінде көптеген адам бар күшін салып, ананың сыйлығы дер кезінде жетуін қамтамасыз етті.

Kaspi-дің сатушылар мен сатып алушылардың арасында ыңғайлы әрі тиімді тұтас жүйе құра алғаны ел ауқымында үлкен **экономикалық әсер** беріп отыр. Өндірісушілер мен сауда компаниялары басқа қалаларға тауар жөнелту арқылы сатылым көлемін арттыруда. Логистикалық компаниялар мен қоймалар жеткізуден табыс тауып, инфрақұрылымды дамытуға инвестиция салып, өңірлерде жаңа жұмыс орындарын ашуда.

2025 жылы тек Kaspi Магазиннің өзі ғана мемлекетке 126 миллиард теңгеден астам, ал 3 жылда 336 млрд теңге салық төледі. Бұл Kaspi-мен бірге өсіп, дамып жатқан серіктестер – дүкендер мен логистикалық компанияларды есепке алмағандағы көрсеткіш.

Таяуда ғана ел аумағының кендігі мен халық тығыздығының төмендігінен Қазақстанда логистиканы дамыту тиімсіз деп есептелетін. Алайда Kaspi бұл түсінікті түбегейлі өзгертіп, жақсы ұйымдастырылған жеткізу жүйесі баршаға тиімді екенін іс жүзінде дәлелдеді.

Жыл қорытындысы стратегияның дұрыс екенін растады

ERG КОМПАНИЯСЫ БИЫЛ ЕЛІМІЗДЕГІ АЛПАУЫТ ТАУ-КЕН ЖӘНЕ МЕТАЛЛУРГИЯ КӘСІПОРЫНДАРЫН ДАМУҒА РЕКОРДТЫҚ КӨЛЕМДЕ, 560 МЛРД ТЕҢГЕ ИНВЕСТИЦИЯ ҚҰЮДЫ ЖОСПАРЛАП ОТЫР. БҰЛ ТУРАЛЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРМЕН КЕЗДЕСУ ӨТКІЗІП, ЖЫЛДЫ ҚОРЫТЫНДЫЛАҒАН ERG ДИРЕКТОРЛАР КЕҢЕСІНІҢ ТӨРАҒАСЫ, БАС АТҚАРУШЫ ДИРЕКТОРЫ ШУХРАТ ИБРАГИМОВ МӘЛІМДЕДІ. КЕЙІНГІ ҮШ ЖЫЛ БОЙЫ КОМПАНИЯ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӘСІПОРЫНДАРҒА ҚОМАҚТЫ ИНВЕСТИЦИЯ ҚҰЙЫП КЕЛЕДІ.

Бұл өз нәтижесін берді. Кейінгі екі жылда ERG-дің «Темір» дивизионынан басқа барлық кәсіпорындары тарихи ең жоғары өндірістік көрсеткіштермен жұмыс істеп келеді. ERG басшысы «Қазхром» ТҮК» АҚ-ның Ақтөбе ферроқорытпа зауытында өндірістің экологиялық тиімділігін арттыруға бағытталған негізгі жобалардың бірі – бірегей кәдеге жарату станциясының құрылысымен танысты. Бұл жоба – компанияның экологиялық стратегиясының заңды жалғасы, ферроқорытпа газын кәдеге жаратудың ең тиімді шешімдерінің бірі саналады. Аталған газ 80 МВт электр энергиясын өндіру үшін пайдаланылып, кәсіпорынды экологиялық таза меншікті энергия көзімен қамтамасыз етеді.

Ақтөбе ферроқорытпа зауытының жаңартылған диспетчерлік орталығында Шухрат Ибрагимов 4-балқыту цехының цифрлық егізінің мүмкіндіктерімен танысты. Жаңа жүйеде технологиялық процестерді нақты уақыт режимінде көруге болады. Бұл технологияларға бір монитор арқылы бүкіл процесті бақылауға және қысқа уақыт ішінде виртуалды бақылау жүргізуге мүмкіндік береді. Соңғы бес жылда ERG-дің цифрландыру мен жасанды интеллектті енгізуге құйылған инвестициясы – **117 млн АҚШ доллар межесінде**.

ERG Директорлар кеңесінің төрағасы Ақтөбе ферроқорытпа зауыты, Дөң тау-кен байыту комбинаты және Ақтөбе жылу электр станциясының еңбек ұжымдарымен кездесіп, 2025 жылғы жұмыстары үшін алғыс айтып, компанияның алдағы жоспарларымен бөлісті.

– Хром дивизионы өткен жылы бірқатар сын-қатерлерге тап болды. Біз «Болашақ» кенішіндегі ең күрделі мәселелерді шештік, ғалымдарды іске тарттық және бүгінде кеніш қалыпты режимде жұмыс істеп тұр. ERG Green бірегей флотация учаскесін іске қостық және қазір қалдықтардан хром өндіріп жатырмыз. Биыл және алдағы жылдары ERG даму қарқынын бәсеңдетпей, негізгі инвестициялық және әлеуметтік жобаларды іске асыру бағытын сақтайды, – деді Шухрат Ибрагимов.

Жүздесуде қауіпсіздік мәселесіне ерекше назар аударылды.

– Топ үшін қауіпсіздік – ең негізгі басымдық. Тек қауіпсіздік қамтамасыз етілген жағдайда ғана өндірістік жетістіктер туралы айтуға болады, – деп атап өтті Шухрат Ибрагимов.

Кездесу барысында әлемдік тау-кен металлургия компаниялары, соның ішінде ERG кәсіпорындары тап болған сан алуан дағдарыстан бастап, өнімнің өзіндік құнын төмендету шаралары мен әлеуметтік бағдарламаларды дамытуға дейінгі кең ауқымды мәселелер талқыланды.

Кездесудің жағымды қорытындысы ретінде Ақтөбе ферроқорытпа зауыты №2 балқыту цехының күйдіру және әктас учаскесінің бастығы Тұрманбай Байтақов ERG-дің «Өндірістегі есепті еңбегі үшін» корпоративтік наградасымен марапатталды. Ол зауыттағы еңбек жолында нағыз кәсіби шыңдалу мектебінен өтті.

ERG Директорлар кеңесінің төрағасы Қазақстанның темір кені алыбы – Соколов-Сарыбай кен-байыту өндірістік бірлестігіне кенді дайындау және байыту цехының байыту учаскесіне барды. Жалғасып жатқан дағдарыс дайын өнімді тұтынушыларға өткізу көлеміне кері әсер етті. ССКӨБ соңғы төрт жыл бойы өз қуатының тек 65%-ын ғана атқарып келеді. Соған қарамастан, кәсіпорында жаңғырту жұмыстары белсенді жүргізілуде. Фабриканың қайта өңдеу кезеңі қарқынды түрде жаңартылуда. Барлық өзгерістер темір кені концентра-ты мен шектемтастардың сапалық көрсеткіштерін арттыруға бағытталған.

Ауқымды өзгерістер екі стратегиялық жобаны іске асыруға дайындықтың маңызды кезеңі саналады: жаңа күйдіру машинасының құрылысы және ыстық брикеттелген темір (НВІ) өндіретін зауыт салу. НВІ зауытының жобалық құжаттамасы мемлекеттік ведомстводан тыс сараптамадан өтті. Енді жұмыс құжаттамасын әзірлеуге және құрылыс-монтаж жұмыстарына кірісуге болады. Болашақ НВІ зауыты Орталық Азиядағы жаңа буындағы «жасыл» металлургияның ең ірі нысандарының біріне айналады. Металл деңгейі кемінде 93% және темір құрамы 90%-дан жоғары өнім шығару Қазақстанға жаһандық болат нарығына бәсекеге қабілетті жаңа өніммен шығуға мүмкіндік береді. Өндірістік қуаты – жылына **2 млн тонна, инвестиция көлемі – 650 млрд теңгеден астам. 2029 жылы кәсіпорынды іске қосу** жоспарланған. **1 000-нан астам жұмыс орны** ашылады.

ERG-дің осы өңірдегі кәсіпорындары – ССКӨБ, Қашар кені, ERG Service және «ТрансРемВагон» (ТрансКом) қызметкерлерімен өткен кездесуде Шухрат Ибрагимов әрбір қызметкердің кәсібилігін және өз ісіне жауапкершілікпен қарайтынын атап өтіп, еңбекті қорғау талаптарын сақтаудың маңыздылығына ерекше тоқталды.

– Экономикалық дағдарыстың созылып кеткеніне қарамастан, ERG компаниясы маңызды даму стратегиясын іске асыруды жалғастырып келеді. Біз міндетті түрде алға жылжымыз керек, – деп атап өтті Шухрат Ибрагимов.

– Біз стратегиялық маңызы бар жобаларды іске асыруды жалғастырамыз. Солардың бірі – ыстық брикеттелген темір (ЫБТ) зауытының құрылысы. Бүгінгі таңда тұрақты өндіріс, өнім сапасын арттыру және оның өзіндік құнын төмендету бұрынғыдан да маңызды. Іске мүдделі болу қажет. Осы арқылы біз жаңа нарықтарға шығып, жаңа тұтынушыларға тартымды бола аламыз.

Даму жобаларымен қатар, компания бұрынғыдай әлеуметтік бағдарламалар мен міндеттемелерге де ерекше көңіл бөліп келеді. Олар толық көлемде сақталуда. Бұған Шухрат Ибрагимов барған Павлодар облысындағы бірқатар нысандар айқын дәлел бола алады.

Павлодар қаласында ERG Директорлар кеңесінің төрағасы Жаңа жыл мерекесі қарсаңында және «Жұмысшы мамандықтар жылының» қорытындысы аясында қаланың Усольский шағын ауданындағы заманауи тұрғын үй кешенінен пәтер кілтін алған Топ кәсіпорындарының қызметкерлерімен кездесті. «Отбасы банкі» АҚ-мен бірлескен тұрғын үй бағдарламасы аясында 135 сұразиялық бір күнде үйлі болды. Соңғы үш жылда ERG қызметкерлерге арналған тұрғын үй бағдарламасын іске асыруға 7 млрд теңгеден астам қаржы бөлінген.

Шухрат Ибрагимов жаңа қоныстанушылардың бірі – көпбалалы **Әсет Бекеновтің** шаңырағына арнайы барды. Әрине, «қоныс құтты болсын!» айтқанда, құр қол бармады. Отбасына теледидар, балаларға ойыншықтар ала келген. Павлодар алюминий зауытының орталықтандырылған жөндеу цехында 5-разрядты газ кесуші болып жұмыс істейтін, төрт баланың әкесі Әсет Бекенов осыдан екі жыл бұрын пәтер кезегіне тұрған. Қысқа мерзімде жеңілдетілген шартпен пәтер алғандардың бірі. Осы мүмкіндікті пайдаланып, ол Шухрат Ибрагимовтен кіші ұлы **Нұрасыл Қанжарбектің** тұсауын кесуді өтінді.

– Мен бұл кәсіпорында 2015 жылдан бері жұмыс істеп келемін. Бұған дейін пәтер жалдап тұрдым. Өз баспанамыздың кілтін алған кезде қуанышымызда шек болмады. Балалар бөлмелерін өздері тандап, қатты қуанды. Ал кіші ұлымыз Нұрасылға тұсаукесер рөсімін Шухрат Ибрагимовтің өзі өткізгені бізге ерекше қуаныш. Жалпы, зауытқа жұмысқа тұрғаныма ешуақыт өкінген емеспін. Ертеңгі күнімізге сенімдімін, балаларымның болашағына алаңдамаймын, – деді Әсет Бекенов.

Ақсу ферроқорытпа зауытында ERG Директорлар кеңесінің төрағасы қызметкерлерге арналған **MERGEN** арнайы дүкенінің ассортиментімен танысты. Мұнда қазақстандық өндірістің бірқатар өнімдері кәдімгі дүкендерге қарағанда төмен бағамен ұсынылады. Қазіргі таңда MERGEN желісінде ERG-нің туған қалаларында 17 дүкен жұмыс істейді. Қаңтар айында осы қағидамен жұмыс істейтін MERGEN дәрйханалары да ашылды.

Компания басшысы Ақсу ферроқорытпа зауытындағы ERG Кәсіби біліктілікті тану орталығына барды. Бұл – Қазақстанның тау-кен металлургия кешеніндегі алғашқы орталық. Ол Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасында аккредиттелген және ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің қолдауымен Ұлттық біліктілік жүйесінің талаптарына сай құрылған.

Орталықтың негізгі міндеті – металлургия және тау-кен саласындағы негізгі жұмысшы мамандықтары бойынша қызметкерлер мен үміткерлердің кәсіби біліктілігін ресми растау. Алғашқы кезеңде ERG 12 негізгі мамандық бойынша бағалау жүргізеді: стропальщик, ферроқорытпа балқытушысы, металлургиялық өндірістегі кран машинисі, электрогазбен дәнекерлеуші, қолмен доғалық дәнекерлеуші, электрдәнекерлеуші, жарушы, ұңғылаушы, экскаватор және жүк тиеу-көлік машинасының машинисі, ауыр жүк көлігінің жүргізушісі. Біліктілікті тану рәсімі заңнама талаптарына сәйкес ерікті немесе міндетті түрде жүргізіледі. Орталық тек ERG қызметкерлеріне ғана емес, басқа кәсіпорындардың мамандары, студенттер, түлектер мен мердігерлерге ардаймын ашық. Алдағы уақытта ERG мамандықтар тізімін кеңейтуді жоспарлап отыр. Мұндай орталықтар Рудный мен Хромтауда да ашылды.

Осы Ақсуда Қазақстан энергетикасы үшін аса маңызды екі бастама қатар іске асырылып жатыр – №7 энергоблоқты қайта жаңғырту және Ақсу электр станциясында гибриді сүзгілерді енгізу.

№7 энергоблоқты қайта жаңғыртуға ERG шамамен **280 млн АҚШ доллары** көлемінде инвестиция салған. Жоба аяқталғаннан кейін Ақсу ЭС жылына қосымша **1 634 млн кВт-сағ** электр энергиясын өндіреді және нарықты реттеуге белсенді қатысады. Бұл Топтың қажеттілігін қамтамасыз етуге әрі нарық үшін маневрлік қуат қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Экологиялық стратегия аясындағы екінші жоба – Орталық Азияда алғаш рет осындай тазалау деңгейіне ие инновациялық сүзгілерді энергетикалық кәсіпорындарда енгізу. №4 және №7 энергоблоктарда қатты шығарындыларды әлемдік ең озық стандарттар деңгейіне дейін төмендететін үш гибриді сүзгі орнатылады. Бұл жобаға ERG 13 млрд теңгеден астам инвестиция салуда.

Мемлекет басшысы Жолдауында көмір энергетикасын таза технологияларды қолдана отырып дамытуға ерекше көңіл бөлу қажет екенін атап өтті. Ақсу электр станциясындағы жоба осы міндетке толық сай. Бұл – компания акционерлері бекіткен ERG Экологиялық стратегиясын іске асырудағы жүйелі жұмыстың жалғасы. Соның нәтижесінде, қатты бөлшектердің шығарындылары **15%-ға** төмендеді. ERG 2030 жылға дейінгі Экостратегия жобаларына **282 млрд теңге** инвестиция салуды жоспарлап отыр. Стратегия тау-кен өндірісі, металлургия және энергетика сияқты негізгі бағыттардың барлығын қамтиды.

2025 жылы Павлодар алюминий зауытында ERG ел үшін жаңа – галлий өндірісін іске асыра бастады. Қазақстан бұл өнімді өндіру көлемі бойынша әлемдегі **екінші ел** саналады. Мемлекет басшысының Жапонияға мемлекеттік сапары аясында ERG галлий жеткізу бойынша Mitsubishi Corporation RIM Japan Ltd компанияларымен ұзақмерзімді келісімшарт жасасты.

«Қазақстан алюминий» АҚ Павлодар алюминий зауытының өндірістік ерітінділерінен галлий өндірудің оңтайлы технологиясы – ERG Research and Development компаниясының өз әзірлемесі. Бұл технология глиноземнің сапасын арттыруға, оның шығынын азайтуға және галлий мөлшері өте төмен ерітінділерден стратегиялық маңызы бар жоғары тазалықтағы металды алуға мүмкіндік береді. Галлий өндіру учаскесінің құрылысына құйылатын инвестиция көлемі – **12,5 млрд теңгеден асады. Жаңа өндірістің қуаты – жылына 15 тонна галлий. Алғашқы өнімді 2026 жылдың үшінші тоқсанында алу** жоспарланған.

Жоғарыда аталған жобалардың бәрі сыртқы сын-қатерлерге қарамастан, компанияның Қазақстандағы ERG кәсіпорындарын дамытуға инвестиция көлемін арттыруды жалғастырып отыратын және оның стратегиясы мен ұзақмерзімді әлеуетіне деген сенімнің айқын дәлелі.

– Нұрымбет Аманұлы, жуырда Президент газетімізге берген сұхбатында «Қалалар мен ауылдардағы инфрақұрылым тозды, энергетика нысандары мен коммуналдық желілер әбден ескірді. Қордаланған түйткілдер күрмеуі қиын күрделі мәселеге ұласты. Бұл сала жұрттық-тесігін жанталаса жамап-жасқап, бюджет қаржысын үздіксіз құюға тура келетін «коммуналдық аждаһаға» айналды. Бұған жұрттың егі үйреніп, азаматтар шарасыз күйге түсті» деген еді. Әңгімемізді облыстағы энергетика нысандарының жай-күйінен бастасақ, Коммуналдық желілерді жаңарту, қайта модернизациялау процесі қалай жүріп жатыр?

– Бұл біз үшін ғана емес, Президент айтқандай, жалпы ел үшін маңызды мәселе. Облыста энергетика және коммуналдық инфрақұрылымды жаңғырту бағытында жүйелі жұмыс жүргізіліп келеді. Осы жұмыстар әркез жеке бақылауында. Себебі бұл тұрғындардың өмір сапасына тікелей әсер ететін маңызды бағыт. 2025 жылы жылу және электрмен жабдықтау саласына тартылған инвестициялардың жалпы көлемі 51,3 млрд теңгегі құрады.

Өңірдегі үш жылу электр орталығында 10,9 млрд теңгеге жөндеу жұмыстары атқарылып, 18 қазандық пен 13 тұрбина жөндеді. Нәтижесінде, жабдықтардың тозу деңгейі 59,8%-тен 58,2%-ке дейін төмендеді. Ерекше бақылауда тұрған Риддер ЖЭО-да кейінгі үш жылда айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізілді: жабдықтардың тозуы 32%-ке, жылу желілерінің тозуы 23%-ке төмендеп, станса «қызыл» тәуекел аймағынан шығарылды.

Электр желілерінің жалпы ұзындығы 21,5 мың км құрайды, орташа тозу деңгейі – 84,4%. 537 км электр беру желілеріне, 39 қосалқы стансаға және 55 тарату пунктіне күрделі жөндеу жүргізілді. Жылыту маусымына дайындық аясында облыстың жылу желілерінде 8,1 млрд теңгеге 53,8 км желі қайта жаңғыртылып, күрделі жөндеуден өтті. Осының арқасында жылу желілерінің тозу деңгейі 55,6%-тен 50,3%-ке дейін төмендетілді.

Су және кәріз желілерін жаңғырту бағытында да маңызды жұмыстар атқарылуда. Былтыр 358 шақырым су құбыры және кәріз желілері жаңартылып, су желілерінің тозу деңгейі 47%-ке, ал кәріз желілерінің тозуы 69%-ке дейін төмендеді. 2026 жылы бюджет және тарифтік қаражат есебінен тағы 283 шақырым желіні жаңғырту жоспарланған. Бұл су құбыры желілерінің тозуын 45%-ке, кәріз желілерін 67%-ке дейін төмендетуге мүмкіндік береді.

«Энергетика және коммуналдық секторларды модернизациялау» Ұлттық жобасы аясында 2025-2029 жылдарға арналған Шығыс Қазақстан облысындағы қолданыстағы желілерді жаңарту және модернизациялау жоспарланған. Нақты айтқанда жылумен жабдықтауда жалпы құны 50,4 млрд теңгеге 147,3 км желі жаңартылып, тозу деңгейі 41,3%-ке дейін төмендетіледі. Ал сумен жабдықтауда 26,4 млрд теңгеге 212 км желі жаңартылып, тозу деңгейі 38,3%-ке дейін азаяды. Су бұру желілерінде жалпы құны 25,3 млрд теңгеге 213 км желі жаңартылады. Осы жұмыстар арқылы тозу деңгейі 55%-ке дейін төмендетіледі. Коммуналдық желілерді жаңарту жұмыстарын кезең-кезеңімен жалғастыра береміз.

– Елдің дамуы үшін логистиканың, жолдың маңызы зор. Аймақтың логистикалық әлеуеті жоғары. Өйткені Қытай мен Ресейдің ортасын жалғайтын магистраль өтеді. Ұзақ жылдан бері осы күре жолдардың, халықаралық дәліздердің жөндеу мәселесі жиі айтылып келеді. Осы екі көршінің арасын жалғайтын күре жолдардың қазіргі ахуалы қандай? Облыс ішіндегі аудандар мен ауылдарды тұтастыратын жолдарды жөндеу жұмысы қай деңгейде жүріп жатыр?

– Елдің орнықты дамуы үшін логистика мен көлік инфрақұрылымының маңызы ерекше. Шығыс Қазақстан облысының бұл тұрғыда логистикалық әлеуеті мол, себебі өңір арқылы Қытай Халық Республикасы мен Ресей Федерациясын жалғайтын халықаралық маңызы бар көлік дәліздері өтеді. Ал осы күре жолдардың жағдайы талай жыл бойы өзекті мәселе болып келгені шын.

Қазір облыс аумағындағы негізгі халықаралық және республикалық маңызы бар жолдардың жағдайы кезең-кезеңімен жақсарып келеді. Шығыс Қазақстандағы автокөлік жолдары, теміржол, автобус бағыттары, әуе және су қатынасы желілері кеңінен дамыған. Көлік жолдарының жалпы ұзындығы – шамамен 5,2 мың шақырым, теміржол желілерінің ұзындығы 576 шақырымды құрайды.

Облыс аумағы арқылы бағыс бағытта – Абай облысына, шығыста – Қытай Халық Республикасының Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданына, солтүстікте – Ресей Федерациясының Алтай өлкесіне шығатын негізгі көлік дәліздері өтеді. Негізгі транзиттік ағындар «Майқапшағай» және «Уба» өткізу бекеттері арқылы жүзеге асырылады. Аталған бекеттер «Алматы – Өскемен – Шемонаиха – РФ шекарасы» және «Омбы – Қалбатау – Майқапшағай» жол дәліздерімен тікелей байланысты.

2025 жылы «Майқапшағай» кеден бекетін жаңғырту және техникалық қайта жақсартандыру жұмыстары толық аяқталды. Сонымен қатар «Уба» өткізу пунктінің ғимаратына және Өскемен – Шемонаиха бағытындағы кіреберіс жолға ағымдағы жөндеу жүргізілді.

Былтыр облыс бойынша шамамен 900 шақырым көлік жолы жөнделіп, бұл жұмыстарға 90 млрд теңге көлемінде қаржы жұмсалды. Нәтижесінде, «Талдықорған – Қалбатау – Өскемен» және «Қалбатау – Майқапшағай» негізгі көлік дәліздерін қайта жаңғырту жұмыстары аяқталды. Қазір Синово асуы учаскесінде «Өскемен – Алтай – Рахман қайнары» автожолын қайта жаңарту, ал Өскемен қаласында көлік айрығын салу жұмыстары жалғасын алады.

Нұрымбек САҚТАҒАНОВ,

Шығыс Қазақстан облысының әкімі:

ШЫҒЫСТЫ КӨРГІСІ КЕЛЕТІНДЕРДІҢ САНЫ ЖЫЛ САНАП АРТЫП КЕЛЕДІ

Жалпы алғанда, облыс ішіндегі аудандар мен ауылдарды байланыстыратын жолдарды жөндеу жұмыстары жоспарлы түрде жүргізіліп, өңірдің көлік-логистикалық қолжетімділігін арттыруға бағытталған нақты шаралар қолға алынып келеді.

– Шығыс Қазақстан облысы десе, ең алдымен, сулу табиғаты, киелі Алтай көз алдымызға келеді. Өңірде туризмді дамытудың зор мүмкіндігі бар. Аймақта туризмді дамытудың нақты жоспары бекітілгенін білеміз. Кейінгі жылдары көршілес елдерден, әсіресе, Қытайдан туристер көп келе бастады деген ақпарат жиі айтылады. Облыста туризм саласының даму деңгейі қандай?

– Иә, шынында да тамылжыған табиғаты бар Шығыс Қазақстанның туризм саласындағы әлеуеті зор. Туризмді экономиканың негізгі қозғаушы күштерінің біріне айналдырудың да мүмкіндігі мол. Ал туризмді дамыту – логистика, инфрақұрылым, сервистің сапасы, инвестициялық белсенділік және мемлекеттің рөлі сынды бірнеше бағытты қамтитын кешенді міндет.

Осы бағытта жүйелі жұмыс жүргізу мақсатында өткен жылы облыста Туризм басқармасы құрылды. Бүгінде басқарма кәсіпкерлермен тұрақты жұмыс істеп, туристермен кері байланыс орнатып келеді. Бұл өзекті мәселелерді нақты білуге және оларды жедел шешуге мүмкіндік беріп отыр.

Облыстың жер көлемінің ауқымын, көлік жолдарының ұзақтығын ескерсек, Катонқарағай және Зайсан аудандарында әуежайлар құрылысын аяқтау маңызды қадам болмақ. Шалғайдағы және шекара шебіндегі аудандармен тікелей әуе қатынасының ашылуы олардың туристік әрі инвестициялық тартымдылығын едәуір арттырады.

Жүйелі жұмысты қамтамасыз ету мақсатында өңірдің туристификация картасы бекітілді. Соған сәйкес туристік әлеуеті жоғары 23 аумақ айқындалып, олар бойынша инфрақұрылымдық жобалар тізімі жасалып жатыр. Аталған жобаларды іске асыру быылдан кезең-кезеңімен басталады.

Туризм саласында стратегиялық әлеует төрт кластер аясында айқындалды. Атап айтқанда: Катонқарағай ауданындағы уәл-несс-туризм, Марқакөлдегі экотуризм, Риддер қаласындағы тау шаңғысы туризмі, Өскемен қаласы мен оған іргелес Ұлан және Глубокое аудандарындағы демалыс күнгі туризм.

Риддер қаласына жақын маңда жыл бойы жұмыс істейтін «Анатан» туристік кешенін салу жоспарланған. Бұл нысан тау туризмі мен спортшыларды даярлау орталығына айналады. Сонымен қатар Онкология және хирургия орталығы базасында медициналық туризм дамып, ЧЕК-АП қызметтері көрсетіліп жатыр.

Қазір өңірде жалпы сыйымдылығы шамамен 21,7 мың төсек-орынды құрайтын 405 орналастыру нысаны жұмыс істеп тұр. Осы көрсеткіш бойынша Шығыс Қазақстан республика көлемінде алдыңғы үштіктің қатарында.

Туристер саны жыл сайын өсіп келе жатқандықтан жаңа орналастыру нысандарына деген сураныс артып отыр. Шығысты көрпісі келетін отандық және шетелдік туристердің саны жыл сайын өсіп келеді. Бұл біздің халық үшін зор мүмкіндік. Осыған байланысты біз инвесторларды тартуға ерекше назар аударып келеміз. Биыл Өскемен, Риддер қалаларында, Катонқарағай және Самар аудандарында ірі жобаларды іске асыруды бастаймыз.

– Шекаралық аудандарды дамытуға көп көңіл бөліне бастағанын білесіз. Шығыс Қазақстан бірнеше елмен шектеседі. Шекара бойын жағалай қоныстанған ауылдардың қазіргі тыныс-тіршілігі қалай? Шекара маңындағы ауылдардың әлеуметтік жағдайын жақсарту жолында қандай істерді қолға алдыңыздар?

– Шекаралық аумақтарды дамыту – өңірлік саясаттың негізгі басымдықтарының бірі. Шығыс Қазақстан облысы Ресей Федерациясымен және Қытай Халық Республикасымен шектесетін стратегиялық өңір болғандықтан, шекара маңындағы ауылдар-

дың тыныс-тіршілігі біз үшін ерекше маңызды.

Облыстың 13 қала, ауданының жетегуі (Риддер қаласы, Марқакөл, Үлкен Нарын, Зайсан, Катонқарағай, Тарбағатай және Шемонаиха аудандары) шекара маңында орын тепкен. Онда 172 мың адам тұрады. Бұл өңір халқының төрттен бір бөлігін құрайды.

Бүгінде шекара бойында орналасқан елді мекендерде тұрақты өмір ырғағы қалыптасқан, тұрғындар ауыл шаруашылығымен, кәсіпкерлікпен айналысып, әлеуметтік нысандар үздіксіз жұмыс істеп тұр. Дегенмен мұндай ауылдардың өзіндік ерекшеліктері мен мәселелері бар екенін де жасырмаймыз.

Осыған байланысты шекара маңындағы елді мекендердің әлеуметтік жағдайын жақсарту бағытында жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Атап айтқанда, инженерлік және әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуға басымдық беріліп отыр: жолдарды жөндеу, ауызсу және электр желілерін жаңғырту, байланыс пен интернет сапасын арттыру мәселелері кезең-кезеңімен шешіліп келеді.

Сонымен қатар білім, денсаулық сақтау және мәдениет нысандарын жаңарту, мектептер мен медициналық пункттерді жөндеу, кадр тарту түйткілдері де назардан тыс қалған жоқ. «Ауыл – ел бесігі», «Дипломмен ауылға», «Ауыл аманаты» сияқты мемлекет-

маттандырылған мониторинг жүйелерін орнату жұмыстары толық аяқталды. Бұл жүйелерді енгізу қолайсыз метеорологиялық жағдайлар кезінде жедел әрі тиімді әрекет етуге жағдай жасайды.

Өскемен қаласы әкімдігі ірі өнеркәсіптік кәсіпорындарымен желсіз күндерде және экологиялық төтенше жағдайларға ден қою бойынша өзара ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды. Сондай-ақ өңірде «Өскемен тынысы» экологиялық қорғау бюросы жұмыс істеп тұр. Бұл ұйым облыстағы экологиялық ахуалға қоғамдық бақылау жүргізеді. «Таза Қазақстан» экологиялық акциясы аясында жыл сайын волонтерлерді тарта отырып, елді мекендерді көгалдандыру жұмыстары жүргізіліп жатыр.

2020-2025 жылдарға арналған қоршаған орта сапасына қатысты жүргізілген зерттеулерге сәйкес, Өскемен қаласы бойынша жалпы шығарындылар көлемі 158 мың тоннадан асты. Оның ішінде 132 мыңнан астам автокөліктен шығатын зиянды заттар – жылына 90 мың тоннадан астам немесе 58,9%; кәсіпорындардан бөлінетін улы газдар – 50,6 мың тонна немесе 32%; 36 мыңнан астам жер үйдегі пештерден таралатын газдар – жылына 14 100 тонна немесе 10%-ке жуық.

Экологиялық жағдайды жақсарту мақсатында Өскемен қаласы бойынша орта мерзімді жоспарлар әзірленді. Атап айтар болсақ, 22 және 28 тұрғын аудандарға, Шығыс, Ново-Явленка, Прудхоз ауылдарына және қаланың Сол жағалау бөлігіне қызмет

көрсететін үш блокты-модульдік қазандық салу, электрообильдерге арналған қуаттау стансалар желісін кеңейту; кәсіпорындарда ең үздік технологияларды енгізу және қолдану шараларын қамтиды.

Кейінгі бес жыл ішінде жүзеге асырылған шаралар Өскемен қаласындағы атмосфералық ауаның ластану деңгейін 9 пайызға төмендетуге мүмкіндік берді. Қаладағы өнеркәсіптік кәсіпорындар санының көптігіне қарамастан, ауаның ластану деңгейі Астана, Алматы, Қарағанды сияқты ірі қалалармен салыстырғанда айтарлықтай төмен.

– Өңірде инвестиция тарту – барлық аймақ әкімдіктің негізгі міндеттерінің бірі. Шығыс Қазақстан бай өлке екені анық, Қазба байлықтан сырт, егін, мал, балық шаруашылығын дамытуға өте қолайлы. Өңірдің инвестиция тарту индексі жоғары екенін білеміз. Инвесторлар қай салаға көбірек қызығады? Жаңа өндіріс ошақтарын құрып, зауыт-фабрика салғысы келетін инвесторлар бар ма?

– Өңірде инвестиция тарту жұмыстары қарқынды жүргізіліп келеді. Бүгінде Жалпыұлттық инвестициялық пулға Шығыс Қазақстанның 62 жобасы енгізілген. Оның 18-і пайдалануға берілді, соның ішінде іске қосылған жобалар да бар. Жалпы, инвести-

– Шығыс Қазақстан – ауыл шаруашылығы дамыған өңірлердің бірі. Әсіресе, дәнді дақылдарды етуге аса қолайлы. Егіннен алған өнімді шетелге экспорттау маңызды екені анық. Бірақ фермерлер өз өнімдерін экспорттаудың қиындығын айтып жатады. Астық өнімдерін өңір диканшлары қай елдерге экспорттайды? Ауыл шаруашылығының өнімін арттыру, жаңа сортты өнімдер шығару жағы көңіл көншітерліктей ме?

– Шығыс Қазақстан облысы бойынша өткен жылдың 11 айында 316,2 млн АҚШ доллары сомасына жалпы көлемі 776,2 мың тонна ауыл шаруашылығы өнімдері экспортталды. Орталық Азия елдері, Еуразиялық экономикалық одақ, Иран, Түркия, Қытай және Еуропа-лық одақ – біздің тұрақты нарық алаңымыз.

Өңірде бидай және меслин, арпа, зығыр тұқымы, күнбағыс және басқа дақылдарды етіп, мол өнім алып отырған фермерлер көп. Сондай-ақ мұздатылған балық пен күс етін, қайта өңдеу өнімдерінен өсімдік майы, ұн, шұжық пен сүт өнімдері, күнжара секілді дайын өнімдерді де экспорттап келеміз.

2025 жылы өңірдегі ауыл шаруашылығы дақылдары 616,9 мың гектар алқапта жиналды, бұл 2024 жылмен салыстырғанда 9 мың гектарға артық. Мемлекет басшысының монодақылдар егісін қысқарту және жоғары рентабельді дақылдардың үлесін арттыру жөніндегі тапсырмасын орындау аясында облыс бойынша дәнді дақылдардың егіс алқабы 15 мың гектарға қысқартылып, майлы дақылдардың егіс көлемі 38 мың гектарға ұлғайтылды.

Жедел деректерге сәйкес, дәнді дақылдар 235,7 мың гектар алқаптан жиналды. Орташа өнімділік гектарына 22,4 центнер деңгейінде қалыптасып, нәтижесінде 528,2 мың тонна астық бастырылды. Бидай өнімі 348,1 мың тоннаны құрады.

Майлы дақылдар 259,5 мың гектар алқапта жиналды. Орташа өнімділік – гектарына 20,7 центнер. Жалпы, түсім 537,1 мың тоннаны құрап, 2024 жылмен салыстырғанда 27%-ке артты. Өнімділігі жоғары дақылдарды өсіру арқылы егін шаруашылығын әртараптандыру өңдеуші кәсіпорындардың дамуына серпін беріп келеді.

Өсімдік майын өндіру бойынша Қазақстанда алдыңғы лектеміз. Бүгінде өңірде жылына шамамен 1 млн тонна шикізатты өңдеу қуатына не 13 май өңдеу кәсіпорны жұмыс істейді. Соның нәтижесінде, облыстың үлесіне елдегі өсімдік майы өндірісінің 40%-тен астамы тиесілі. Біз күнбағыс майын өндіру бойынша республикада тұрақты түрде екінші орынды сақтап, саланың негізгі орталықтарының бірі ретіндегі мәртебемізді нықтай түсудеміз.

Сондай-ақ елдегі 61% балды біздің өлке өндіреді. Бал жинауда мемлекет бойынша бірінші орындамыз. «Ауыл аманаты» бағдарламасы шеңберінде 2023-2025 жылдары бал өндіру және өңдеу саласында 11 жоба іске асырылды. Ал Марал пантысыз өндіруде республикада екінші орындамыз. Аймақта 22 марал шаруашылығы жұмыс істейді, оларда 6,6 мың бас марал өсірілуде. Оның ішіндегі 13 шаруашылық өндірістік туристік және емдік-сауықтыру қызметтерімен табысты үйлестіріп отыр.

– Өңірдегі шағын және орта бизнестің даму көрсеткіші туралы айтпай кетсек болмас. Мемлекеттің қолдауын оңды пайдаланып, істерің ілгері бастыраған кәсіпкерлер – ел экономикасының тірегі. Өңір кәсіпкерлерінің жағдайы қалай? Жергілікті биліктен оларға қандай қолдау көрсетіледі?

– Шағын және орта бизнесті (ШОБ) дамыту – жаңа жұмыс орындарын ашып, тауарлар мен қызметтердің сапасын арттырып, халықтың басым бөлігінің экономикалық белсенділігін қолдауға мүмкіндік береді. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, 2025 жылы өңірде 62 523 ШОБ субъектісі жұмыс істеді. Облыстағы кәсіпкерлік секторының басым бөлігі жеке кәсіпкерлерге (71,6%), одан кейін шағын және орта бизнестің заңды тұлғаларына (15,6%), содан соң шаруа қожалықтарына (12,8%) тиесілі.

Мемлекеттік қолдау шараларының іске асырылуы шағын кәсіпкерліктің негізгі көрсеткіштерінің серпіңді өсімін көрсетіп отыр. Мәселен, былтырғы шағын және орта бизнестің салық аударымдарының көлемі – 244,2 млрд теңге болды, бұл 2024 жылмен салыстырғанда 47,8%-ға артық. Шағын және орта бизнестің негізгі капиталына салынған инвестициялар көлемі 566,2 млрд теңгені құрады.

Облыста кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялауды, қарыздарға кепілдік беруді, гранттар үлестіруді, бизнес инфрақұрылымын дамытуды, кәсіпкерлерге консультациялық және білім беруді қамтамасыз етуге қоса алғанда, кәсіпкерлікті қаржыландыру және қаржылай емес қолдау шаралары жүргізіледі. Ісін жаңадан бастаған кәсіпкерлерді, жастар мен әйелдер кәсіпкерлігін қолдауда ерекше назар аударылған. Осы бағыттар бойынша 2025 жылы аймақта 1,5 млрд теңге бөлінді. Нәтижесінде, 133 кәсіпкерлік субъектісі қаржылай қолдау алды.

Қаржыландырылған жобалар өңдеу өнеркәсібі (30,3%), көлік және қоймалар (22,5%), көтерме және бөлшек сауда (15,0%), ауыл шаруашылығы, орман және балық шаруашылығы (13,3%), қызмет көрсету (10,3%), денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер (8,6%) салаларын қамтыды.

Мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру шарғын және орта бизнес субъектілерінің қаржы ресурстарына қолжетімділігін кеңейтуге, олардың іскерлік белсенділігі мен бәсекесіне қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Жүргізіліп жатқан жұмыс қолайлы кәсіпкерлік ахуалды қалыптастырып, әкімшілік кедергілерді азайтуға және инвестициялық белсенділікті ынталандыруға бағытталған. Кәсіп иелерін жан-жақты қолдауды жалғастыра береміз.

– Әңгімеңізге рахмет.

Әңгімелескен – Т.ӨСКЕНБАЙ.

ҚҰШТАРЛЫҚ

Әңгіменің әлқиссасы – гауптвахта... Университетте студенттерге «Мақала оқыс басталса, оқырманын бірден тартып ала жөнеледі» дейтініміз бар еді. Көрейік. Сонымен, «гауптвахта». Әскери термин. Неміс сөзі. Тәртіп бұзған жауынгерлерді, офицерлерді уақытша қамап ұстайтын жер. Ал мұның мына мерейтойлық мақалаға қандай қатысы болуы мүмкін?. Қатысы бар. Және тікелей.

Замана құбыла береді ғой. Қазіргі жастар бүгінде визасыз барып-келіп жататын құдайы көршімізбен бір кезде құрамында біз болған ел алауыз тұрған дегенге сенеді қоймайтын шығар. Бірақ шындық солай. Өткен ғасырдың алпысыншы жылдарында кеңес-қытай қарым-қатынастары әбден шиеленісіп, текестірістің аяғы қарулы қақтығысқа дейін жеткен. Сол тұста қалыптасқан күрделі жағдайға байланысты штабы Ташкентте орналасқан Түркістан әскери округі екіге бөлініп, Қытай шекарасына жақындау жерде – Алматыда Орта Азия әскери округі (САВО) құрылған.

Кешегі кеңестік кезде әскерде тәртіп қатаң болатын. Жауынгерлер де жауапкершілікті жақсы түсінетін. Қайтерсің, сондай күндерде Қызыл армияның қатарында халықаралық жағдайдың қаншалықты ұшынып тұрғанын серек сезіне бермейтін солдаттар да табылған. Олардың бірі командирінің иі жұмсақтығын пайдаланып, ауық-ауық қалаға «самоволкаға» шығып кететін. Түн қараңғысын жамылып, САВО штабының дәл іргесіндегі ҚазГУ жатақханасында тұратын кластас досына келетін. Студенттердің сүтсіз шайын ішіп, қаранымен жеп, түн бойы болашақ журналистер нысен сыр шертісетін, әдебиеттің жай-жапсарын әңгіме ететін, өзі де көрген-білегінен аямай ақтаратын. Күн көкжиектен қылаң бермей жатып, көзі қызарған күйі казармаға мысықтабандап енетін де, ештеңе болмағандай төсегіне барып жата қалатын. Араға уақыт салып, сонысын тағы қайталайтын. Бірақ әшкерә болмайтын әрекет бар ма?. Күндердің бір күнінде, дұрысырағы – түндердің бір түнінде әлгі солдат таңға таман ұрлана басып, казармасына кіріп келсе... жалғыз ғана кезекші солдат – двеналыны тұр... Казармада қан баласы жоқ! «Ау, жұрт қайда?». «Үчениеге кетті»... «Қайдағы үчение?..». «Түнде аяқ астынан дабыл қағылды да, бүкіл батальон шұғыл жиналып, аттанып кетті!..»

Арғы жағы айтпаса да түсінікті. Гауптвахта.

Сол солдатқа казарманы тастатып, оны түн ішінде тәуекелге бастыртып, кластасынның жатақханасына жетелеп жүрген күш жай жастықтың желігі еместігін, мұның басты себебі жігіттің бойындағы білмекке құштарлық, сырлы сөзге құштарлық, сулулыққа құштарлық екенін уақыт көп өтпей-ақ дәлелдеп берді. Өйткені... Сол солдат – қазіргі қабырғалы қазақ қаламгері, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, екінші дәрежелі «Барыс», «Парасат» ордендерінің иегері Әлібек Асқаров еді... Сол солдаттың түн жамылып жатақханаға іздеп келетін кластасы – кейіннен көрнекті жазушы болған қайран азамат Дидрахмет Әшімханов еді... Сол солдатқа жатақханада білген әңгімесін айтып, оның өзінің неше түрлі ауыл хикаяларын тыңдап, өмірден көрген-түйгенін әсерлі жеткізетін қынары тіліне, қай құбылысты да жіті байқағыштығына сүйсіне қарап отыратын адам дәл қазір осы мақалаға кірісіп жатыр...

Одан бергі жарты ғасырдан астам уақыттың ішінде Әлібек өмірдің талай бел-белесінен өтті. Әскерден кейін әуелде өзі әуезе етіп жүргендей көрінетін журфакты төңіректемей, бала күнінен армандаған суретшілік жолға түсті. Қазіргі Орал Таңсықбаев атындағы көркемсурет училищесін бітіріп, біраз жыл график-суретші ретінде танылды. «Лениншіл жастың». «Білім және еңбектің» сол жылдардағы тіпінділерін ақтарғандар Әлібек салған графикалық туындылар талай шығарманың ажарын ашып, көркін кіргізгенін көре алады. Әйтсе де, оның әдебиетке деген арман-ансары бірте-бірте суретшілігін жеңбей қоймады... Сөз дертімен ол да ауырды ақыры. Журналистика факультетіне оқуға да түсті. «Білім және еңбек» журналында жұмыс істеді.

Әлібектің сөз дертімен ауырмауы да қиын еді. Ғафу ақын «Ардағым Алтай, даламның асқан төрі екен, Таудың да тарлан таланттысы екен, сері екен. Тау емес, мынау – кілең бір алтын баспалдақ, Алланың өзі аспаннан түсер жері екен» деп төгілткен ару Алтайдың төрінде, көркі ауыз ашқызып, көз жұмғызатын Қатонқарағайда туса, өзі бір кезде Сұлтанмахмұт сабақ берген, Баламер Сахарив пен Оралхан Бөкеев оқыған мектепте оқыса, арқалы ақын Ақтан Нұрбаев пен тарлан тілтанушы Сәрсен Аманжолов сол мектепті бітірсе, көрші ауылда ағайындас ағасы, классик жазушы Қалихан Ысқақов туса, кластасы қазақ көркем сөзінің бір биігі Дидрахмет Әшімханов болса – әдебиетпен ол ауырмағанда кім ауыратын еді?

ҚАЛАМҒЕР

Алғашқы қадамын газет мақалаларынан, очерктерден бастады. Оралхан Бөкееппен бірігіп жазған «Маралдар манып барады» деген проблемалы очеркі елдің есінде қалды. Журналистік жарияланымдарынан құралған «Құт мекен», «Жасыл әлемге саяхат» деген кітаптары да бар. Бара-бара прозаға қулаш ұрды. Бірнеше кітап та шығарды. Оларға баспасөз бетінде жылы пікір де айтылып жатты. Әйтсе де, Әлібектің жазушы ретінде шыңдап мойындалуы 1989

АСҚАРОВ асқары

жылы жарық көрген «Ерте түскен бозқырау» атты повестер мен әңгімелер жинағынан басталды десек, ақиқаттан алшақ кетпеспіз. «Жазатыр оқиғасы» повесінің бас кейіпкері Қараман аншының баласының өлімі үшін кек жолына түскендегі тастүйін тұрқы әлі күнге көз алдымызға келетіндей кейде.

Бүгінде біздің кітап сөремізде досымыздың алты томдық шығармалары тіресіп тұр. «Раритет» баспасынан бөлек сапамен, көркем күйде жарық көрген ол туындылар Әлібек Асқаровты қазақ әдебиетінің қазынасына олжа салған саңлақ суреткерлер қатарына қосатыны күмәнсіз. Оның кітаптарының ішінде өзіміңіз қолға жиі алатыным – 2018 жылы басылған «Қиғаш хикаясы». Сондағы «Әйел парасаты», «Социализм әңгімесі», «Аңшы хикаясы», «Сафари жазбалары» циклдарына енген дүниелердің қай-қайсысы да шын шебердің қолынан шыққан. «Әйел парасатындағы» әр әңгіменің өмірден алынғанын, нақты адамдар тағдырынан түзілгенін, есімдері ғана сәл өзгертілгенін ескертсек, Әлібектің жұрттың ауызша әңгімесінің өзін зердеге түйіп, көркемдік кілтін таба қоятын қабілетіне қайран қаларыңыз анық. Ақселу Сейдімбек туралы естелік мақаламда: «Көңілінің құсы түскенде әңгімені таңды таңға ұрып айтуға бар еді. 2004 жылы Қойшығара ағам екеуі үйде қонақта болғанда түнгі төртке дейін бір хикаядан кейін бір хикая ағытқан-ды. Ақаңның сол түндегі айтқандарынан бізбен бірге болған қаламгер досым кейін төрт әңгіме жазып шықты», дегенім бар. Сол қаламгер досым Әлібек еді.

Газет мақаласының мүмкіндігін ескере отырып, жазушының бір шығармасын бөле сөз етумен шектеле тұрайық.

«Бұл кітап – бір ғажайып лирикалық хикая. Жүп-жұмсақ, мөп-мөддір, тұнып тұрған лиризм. Адам сезімін, ойын қозғап, құйылып тұрған сыр. Автор кәдімгі Бейімбетше жазады. Сол бір ұлы жазушының дәстүрін жалғастырады», – дейді академик Серік Қирабаев Әлібектің «Өр Алтай, мен қайтейін биігіңді» атты романы туралы мақаласында. Шерхан Мұртаза: «Алтайдың ірі ақыны, толағай суреткері Оралхан Бөкей де өгіп кетті дүниеден. Бірақ жалғасыз емес екен. «Өр Алтай, мен қайтейін биігіңді...» атты повестің соңғы парағын жауып отырып, Оралхан өлмеген екен. Алтай жыры үзілмеген екен деп ойладым. Шынымды айтсам, мен Әлібек Асқаровты осыншама күшті талант деп ойламап едім» деп жазғанда да осы романды айтқан болатын.

Отыз жылдың ішінде он рет қайтадан басылған, орыс, ағылшын тілдеріне аударылған, өткен жылы ғана арыс-бергідегі асыл туындыларымызды халықтың өзі іріктеген «Жүз кітап» тізіміне кірген осы романның алғашқы нұсқасы 1989 жылы жаңа біз атаған жинақта басылған «Жұртқа қалған жеті үй» повесі екенін басқалар тұрмақ, әдеби ортаның өзі ұмытуға айналған сыңайлы. Біз осы мақаланы жазып жатқанда, яғни 17 қаңтар күні жарияланған сұхбатында («Әдебиетке адалдық – ғұмырлық ұстаным», «Айқын») Әлібек Абайдың 150 жылдығына дайындық барысында ортаға тасталған бір тұжырымынан ойға қалғанын айтып, «Болсам да ұқсап бақ деген ғой, ендеше «бір кездегі аңылдаған ауылдастарымның жаймашуақ тірлігін мен неге жазбасқа» деген ой келген. Роман идеясы солай туды», – дейді. Ал дұрысында «Баяғыда осы ауылдың қыңыр-қисық үш көшесі бар еді» деп басталатын, «Жер тарылып, жұмыс азайған соң, мұндағы жұрт та жарылып көше бастады. Бригада жабылды, оның кеңсесі қағаз-мүлкімен қоса Шұбарығашқа ауысты», «Күлденен кейін ауылдың мектебі жабылды», «Мектептен соң дүкен жабылды», «Дүкеннен соң, арада бір ай өтпей жатып, дәрігерлік пункт жабылды» деп жалғаса беретін, осының бәрі «Төртінші бригадада» қалып қойған жеті үй тұрғындарының басынан өткен кейбірі қуантатын, кейбірі қуартатын, кейбірі күлкілі, кейбірі түрпілі не қилы оқиғамен көмкеріліп жататын, олары бір-бірімен

қиюласа да бермейтін, сюжеті өрбіп жарып-пайтын сол повесть кейіннен тың тараулармен толықты да, қазақ әдебиеті үшін тосын бір үлгіге – новеллалардан құралған романға ұласты. Әдебиеттанушылар «новеллалы роман» («роман в новеллах») деп айдар тағып үлгерген бұл жанрда өзіміздің тіліміз жететін жерде Владимир Сорокиннің «Теллурия», Арсений Гончуковтың «Доказательство человека» романдарын атай аламыз. Батыс постмодернизмінде көптігі күмәнсіз.

Ең ерекшелеп айтатын нәрсе – Әлібек Асқаров ол шығармасында болған жайларды емес, болатын жайларды суреттеген... Кітаптың 1989 жылы шыққанын еске салайық. Ол кезде дайын қолжазбаны басып жоспарына еніп, кітап болып шыққанының арасында кем қойғанда екі жыл өтетінін ойласаңыз, повесть бері дегенде 1987 жылы жазылған болып шығады. «Осы роман жазылған кезде жарықтық Алтай бүтін еді. Кеңшар тарамған, аудандар мен облыстар

Орыс әдебиетінің классигі Анатолий Киммен бірге.

қосылмаған уақ...», деп бір сұхбатында мұны жазушының өзі де айтады. Повесть былай аяқталады:

«Бір өңкеш жылыраған, сүреңсіз жаңбырлы күндер басталып кетті. Еңсені езіген қорғасын тұман, миы шағылып езілген жер, тұнқыраған боз аспан... Ызғары сүйектен өтер суық күндердің соңы күзге ұласты. Каникулға жиналған бала-шағаның да құмары қанбай, күз түсе жыл құсындай жан-жаққа тарап кетісті.

Жеті үй тағы да жетімсіреп тау арасында қала берді.

Қайран жұрт, қашанға дейін шыдар екенсің?!

Шығарманың романға айналдырылған 1994 жылғы нұсқасы мұқырлықтардың аудан ауданға, облыс облысқа қосылады екен деген сыбыстың анық-қанығына жету үшін жиналыста бас қосқан жерімен аяқталады:

«Қалай болғанда да, қоғамдасқан тірліктері түйыққа тіреліп, кезеңді бір белеске жеткенін бәрі де мойындап бара жатты.

Туған ауылдарын алдағы уақытта орасан өзгерістер күтіп тұрғанын жүректері сезіп бара жатты».

Назар аударыңыз: 1994 жыл. Алтай жерінде аудан ауданға, облыс облысқа қосыла қоймаған кез әлі.

Бұған не айтарсыз? Суреткерлік сезірлік, көркемдік қиял қуаты, замана ағымын алғырлықпен аңдау осындай-ақ болар дейсіз де қоясыз.

ІЗАШАР

Ендігі айтпағымыз – Әлібек Асқаровтың деректі прозасы.

Әдебиетте не көп, қиындық көп. Оған келу қиын, орнығып қалу одан қиын, ойып

тұрып орын алу одан да қиын. Ал әдебиетте белгілі бір бағыттың басында тұру, сол бағытты арнаға айналдыру, төл сөз өнеріміздегі жаңа жанр ретінде тұрақтандыру тіпті қиямет-қайым. Әлібек Асқаровтың маңдайына қазық сөз өнерінде сафари жанрының ізашары болу жауапкершілігі жүктелді, осы бақыт қаламгерлік тағдырына бұйырды. Қазақтың кәдімгі «сапар» сөзімен аста-сыз жатқан арабтың «сафарынан» шыққан бұл ұғым бүгінде бүкіл әлемде жаңа әдебиет өмірге алып келген соны жанр күйінде, тың термин түрінде қабылданған. Ә.Хемингуэй, Х.Маккой, Дж.Адамсон, т.б. қаламгерлердің тұнып тұрған таза да тұмса табиғаттың қойнау-қойнауына тікелей өзі барып, бәрін өз көзімен көріп, өз таным-түйсігімен ақ қағаздың бетіне төгілдіріп түсірген тамаша жазбаларынан кейін осы жаңа жанрға алдымен қалам тартқан Әлібектің «Көккөл», «Шындығатай», «Мұзтау», «Шабанбай» сынды дүниелері жай өткен сайын табиғат-анамыздан алыстатып, жанымызды жүдетіп бара жатқан мына жаһандану дәуірінде айрықша аяулы. Бұл туындылар қазақ қаламгерлерінің өмірді танып-білуі әлемдік сөз өнері өкілдерінің үйренерлік үздік үлгілері арнасында дамуға ауысқанының айшықты айғағы ретінде де қымбат.

Қаламгердің «Алтай. Алтын бесік, ата-жұрт» атты кітабына енген шығармалары тәуелсіздік дәуірі әдебиетінің шоқтықты бір биігіне, еркін ойлаудың, жаңаша жазудың тағылымды арнасына айналды. Бұлай дегенде біз қаламгердің сөз өнерінің ат суарар басты бұлағы өмірдің өзі екенін кемел көрсетуін, туған жеріміздің тамаша табиғатын төгілдіріп суреттеу арқылы Отанымыздың қадір-қасиетін арттыра түсуін, қазақ оқырманын Жер-ананың қойнында, Жер-ананың құшағында өмір сүруге қызықтыруға септескенін алдымен айтамыз. Мыңдаған жыл бойы сайын сахараның төсінде, асқар таудың қиясында арда өскен қазақтың мына жаһандану жағдайында өзінің ұлы даласындағы өсімдік, жан-жануар әлемінен жырақтап, жанын жүдетіп жібергені, судың қызығын да, нудың қызығын да, аңшылықтың қызығын да, балықшылықтың қызығын да негізінен басқа ағайындар көріп жүргені, ал жердің табиғатынан алыстау бара-бара елдің табиғатынан алыстауға, халықтық қалпымыздан айырылуға апарып соқтырмай қоймайтыны Асқаров кітаптары арқылы шын мәнінде алғаш рет ашыла да, ашына да айтылды. Арғы-бергі әдебиетімізде табиғатты дәл Әлібек Асқаровтай кәсібилікпен кестелеген, бұл тақырыпты дәл осылайша жүйелілікпен жазған суреткер қаламгер көп болған емес. Оны дәл қазіргідей табиғаттың қадір-қасиеті айрықша біліне бастаған жаһандану дәуірінің жазушысы ретінде даралап тұрған да осы қасиеті.

деген топқа сол жылдары біз де қосылған-быз. «Өнер» баспасында дыңдай бастық – бас редактор болып жүрген жерімізнен «Осында кел. Тарих жасалып жатыр. Ұлы шаруаға араласу шансы бар. Аппарат мектебі деген үлкен мектеп. Шыңдаласың. Құрығанда бір баспаға директор күйінде қайтарыңа мен кепілдік беремін» деп шақыртқан да осы Сауытбек. Баспаға директор болу тұрмақ, министрдің бірінші орынбасары деңгейіне дейін жеттік».

Иә, ол артқан үмітті толық ақтады. Артығымен ақтады деудің де жөні бар-ау. Елдік іске әрдайым жанын сала жұмылды, өзі айтқандай, министрдің бірінші орынбасары биігіне дейін жетті. Президент Әкімшілігінде көптеген жыл бойы ішкі саясат мәселелерімен айналысты – бөлім меңгерушісінің орынбасары болды. Астана мен Алматыдағы екі бірдей ұлттық кітапханамызды, Кітап палатасын, «Тіл-Қазына» орталығын басқарды. Әлібек Асқаровтың тәуелсіздік идеологиясын қалыптастыруға атсалысуы, егемендіктің елең-алаңында елдегі баспаханаларды, кітап шығару ісін сала ретінде сақтап қалуға сіңірген еңбегі қандай биік бағаға да лайық.

Дүние жүзі қазақтарының тұңғыш Құрылтайын, Ордабасыдағы ұлы жиынды, Абайдың 150 жылдығын өткізу тұсындағы Әлібектің жанарлығын, ақ-адал атқарған алапат көмегіні біз ешқашан ұмытпаймыз.

Оның туған жері – Қатонқарағайға жасаған жақсылығына арнайы тоқтала кетейік. Бір мақаладағы «Во многом благодаря Алибеку Катон-Карагай обрел новую жизнь» деген сөз сәл артықтау болса болар, бірақ жаны бар сөз. Оған біз күеміз. Әлібек біздің бөлімге келісімен Қатонқарағай мемлекеттік ұлттық табиғи паркін құру жөніндегі Үкімет қаулысын қабылдатудың қамына кірісті. Ұлттық парк құру – жылдарға созылатын күрделі жұмыс. Сол жұмысты Әлібек елшіл азаматтардың көмегімен, биліктің қызмет бабын да пайдалана жүріп, ақыры жеріне жеткізді. Табиғат байлығы қорғалды. Жүздеген адам жұмыс тапты. Ол парк Әлібек болмаса, құрылмай қалар еді демейміз. Ол парк Әлібек болмаса, әлдеқайда кешірек құрылар еді дейміз. Туған жері алдындағы перзенттік парызын ол осылай ақтаған.

Әлекеңнің асыл азаматтығы, досқа адалдығы, жарға сүйіспеншілігі, балаларына, немерелеріне мейірімі, уәдеге беріктігі, көңілінің кеңдігі, қолының ашықтығы, юморға кемелділігі жайында қанша айтсақ та жарасады. Онымен жолға шығу дегенің бір жанның рақаты. Абайдың 150 жылдығы, Әуезовтің 100 жылдығы тұсында, халықаралық кітап көрмелерінде, Дүние жүзі қазақтарының қауымдастығын Қалдарбек Найманбаев, Талғат Мамашев сияқты азаматтар басқарып тұрған жылдарда Парижде, Кайрде, Александрияда, Мәскеуде, Санкт-Петербуртта, Венада, Венецияда, Майндағы Франкфуртта, Мюнхенде, Анкарада, Ыстамбұлда, Ослода, Стокгольмде, Хельсинкиде, Вестероста өткізген жиындар кезінде, Қатонқарағайға, Нарынқолға, Қазығұртқа шеккен сапарларда, облыстардағы той-томалақта Әлібек даладай дарқан жанымен, досты ардақтайтын кіршіксіз көңілімен жүректі талай тебінткен.

Әлібектің болмыс-бітіміне жасандылық жат. Ойда жоқ жерден ойылдық танытып жатпайды. Жалпы, Әлібек талай дүниені ішкі түйсікпен жасайды. Оның мықтылығы да сонда. Табиғаттың жаңды суретін салуды Пришвиннен үйренген деп мақтап жазатындарға «Михаил Пришвинді мен бейбақ ғұмыры оқымапшын» деп қарап отыратыны да содан. Мұнысын ауызекі әңгімде айта салмай, сұхбатта жариялайтынын қайтерсің. Оның ессесіне өзі түбіне түсіп оқыған авторларын ерекше құрмет тұтады. Солардың бірі – Григорий Федосеев туралы былай деп жазған: «Бұл кітаптарда табиғатқа, орман-тоғайға, тіт тұмсығы батпас дүлей тайғаға деген ұлы махаббат бар. Табиғатты суреттеуде оқырманын әсте жалықтырмайды, бір суреті екіншісіне ұқсамайды, көргенін қайталамайды. Федосеевті оқып отырып, балалық шақтағы жайлау, шөп шауып жүрген кездегі Алтайдың жайқалған жота-қырқалары, толқыған бұйра шалғыны, таутекі ойпаңаң шың-жартастары көз алдыңнан жосылып өткендей болады. Федосеевтің кітаптарында табиғат – жанды, автордың әр сөзінен табиғатқа деген ұлы сағынышы сезіледі! Мұндай мөддір сағынышты классик жазушылардан да кездестіруге қиын».

Бұл сөзді біз бүгінде Әлібектің өзіне қатыстырып та айта аламыз. Осы үзіндідегі «Федосеевті» деген тұсты «Асқаровты» деп, «Федосеевтің» деген тұсты «Асқаровтың» деп қайта бір оқып көріңізші, Әлібекке артықтық етер ме екен? Артықтық етпейді.

Университетте студенттерге «Мақаланы тартымды етудің тағы бір тәсілі – тосын бітіру» дейтініміз де бар еді. Оны да көрейік. Ол үшін өзіңде жоқ әдет шығарып, ұйқастықпен (өлеңмен емес!) аяқтауға да болады.

*Асыл досым бар деймін Әлібектей,
Адал, ашық, ажасқан әрі бектей.
Алдан шығым, қасқыңдан табылатын,
Ауыр сын сағатта да әрі кетпей.
Аянбайтын қалаңша әлі жетпей,
Алдырмайтын қорғаным әрі беткей.
Атпақ жаның, ақ арын адал сақтар,
Алатаудай жематтан қары кетпей.
Асуын жетісіз бестің елең етпей,
Аман жүрсің, жазғе де әлі жеткей!
Асқаров асқарлардан аса берсін,
Алағ түсің, құрдасын ала кеткей!*

Сауытбек АБДРАХМАНОВ

ТҰТЫНУ ПСИХОЛОГИЯСЫ:

Басы 1-бетте

Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ

Ал енді тарихқа көшейік. Мұның бәрі қашан басталды? XIX ғасырдың соңы. Индустриялық революция әлемді өзгертуде. Зауыттар, конвейерлер, жаппай өндіріс пайда болуда. 1913 жылы Генри Форд автокөлікті конвейерде жинап, алғашқы құрастыру желісін іске қосады. Кенеттен тауарларды жылдам, арзан және әлдеқайда көп көлемде шығаруға болатыны анықталады. 1920 жылдарға қарай АҚШ пен Еуропа өнеркәсібі

БАҚЫТТЫ БОЛЫП КӨРІНУ

НЕГЕ ҚЫМБАТ?

бұрын-соңды болмаған өнімділікке жетеді. Тоназытқыштар, кір жуғыш машинелер, автокөліктер енді сән-салтанат емес, жаппай тауарға айналды. Алайда осы жерде күтпеген мәселе туындайды. Адамдар өздеріне қажет нәрсені сатып алады да, тоқтайды. Базалық қажеттіліктер қанағаттандырылды, фабрикалар толық қуатпен жұмыс істеп тұр, бірақ сұраныс төмен. Бизнес артық өндіріс дағдарысына тап болады. Корпорациялардың алдында: «Адамдарды көп сатып алуға қалай мәжбүрлейміз?» деген сұрақ туындайды. Бұл сұрақтың жауабын экономикадан емес, психологиядан табады.

ҚОЛДАН ЖАСАЛҒАН ҚАЖЕТТІЛІК

1928 жылы Зигмунд Фрейдтің жиені Эдвард Бернейстің «Пропаганда» деген кітабы жарық көреді. Бұл кітапта Бернейс: «Жаппай өндіріс тек сату ырғағы сақталған жағдайда ғана тиімді болады. Бүгінде ұсыныс белсенді түрде тиісті сұранысты тудыруға тиіс. Адамдарға тауар қажет болғанша күтіп отыруға болмайды. Үздіксіз сұранысты қамтамасыз ету үшін жарнама мен насихатты тұрақты жүргізу керек», – деп жазды.

Бұл ойдан шығарылған теория емес еді. Автор темекі компанияларымен, автоөнеркәсіп саласында, сәнді брендтермен де жұмыс істеген. Оның ең танымал кейстерінің бірі – «Бостандық алаулары». Ол кезде әйелдер үшін темекі шегу әлепсіздік (табу) болатын. Бернейс бұл көзқарасты жоққа шығарды. Нью-Йорктегі қоғамдық парадта бір топ әйел ашық әрі еркін түрде темекі тұтатып, шегеді. Мұны олар «бостандық алаулары» деп атады. Баспасөз мұны феминистік қадам ретінде іліп әкетті, алайда іс жүзінде бұл тапсырыспен

маттық өндіріске қайта бағытталады. Он жыл ішінде орташа отбасылық табыс екі есеге артады. Жұмыссыздық деңгейі төмендейді. Үкімет тұтынуды белсенді түрде ынталандырады. Америкалықтарға: «Көбірек сатып ала отырып, сіз мемлекеттің дамуына көмектессіз», – деп насихаттайды. – «Көбірек және жақсырақ» принципіне адал сатып алушы – жақсы азамат болды. Тұтыну патриоттық актіге айналады, – деп жазды тарихшы Элизабет Козэн. 1945-1949 жылдар аралығында америкалықтар 20 млн тоназытқыш, 21 млн автокөлік және 5,5 млн пеш сатып алады. 50-жылдардың ортасына қарай әр отбасында автокөлік пен теледидар болды. Үй иелену үлесі 44 пайыздан 62 пайызға дейін өсті.

Осы кезде тағы бір негізгі құрал – банктік несие пайда болады. Мұның бәрі кездейсоқ басталды деген аңыз бар. Кәсіпкер Фрэнк Макнамара 1950 жылы әмиянын ұмытып кетіп, мейрамханада ағша төлей алмай қалады. Бұл өге уят жағдай еді. Содан ол қолма-қол ақшасыз төлеуге мүмкіндік беретін Diners Club картасын ойлап тапты. Бірнеше жылдан кейін бүгінгі Visa-ның прототипі – BankAmericard айналымға енеді.

1970 жылдардың басына қарай АҚШ-та 100 миллионға жуық несие картасы шығарылды. Халықтан «жақет пе?» деп сұраған ешкім болмады, тіпті үйлеріне пошта арқылы жіберсе салады. Банктар жылдық 15-20 пайыз өсіммен миллиондаған картаны таратып жатты. Әрине, қымбат, бірақ оған ешкім қарамады, өйткені ыңғайлы еді...

Зерттеулер картасы бар адамдар қолма-қол ақшамен төлегенге қарағанда 30-50 пайыз артық жұмсайтынын көрсетеді. Психологиясы қарапайым: ақшаның қалай кетіп жатқанын көрмесең, шығының «ауырлығын» да сезбейсің.

Бүгінде тұтыну – құрал емес, бақытқа айналған. Мұндағы бақыт дегеніміз – заттардың санымен өлшенетін және экономикалық өсім адамдарды тұрақты түрде «қалау» күйінде ұстап тұруға тәуелді модель.

Қағаз жүзінде бәрі мінсіз, экономика өсті, адамдар сатып алды, корпорациялар байыды. Бірақ кейін іске психологтар мен статистика араласқанда бұл жүйенің ауқымды мәселесі бар екені анықталды. Заттар адамды бақытты етпейді екен. Сонда адам байыған сайын бақытсыз бола ма?

БАЙДЫҢ БӘРІ БАҚЫТТЫ МА?

1974 жылы экономист Ричард Истерлин байлық пен әл-ауқат арасындағы байланыс туралы түсінікті түбегейлі өзгертетін зерттеуін жариялайды. Ол әртүрлі елдер бойынша деректерді талдап, қызықты тұжырымға келеді. Бұл құбылыс кейін «Истерлин парадоксы» деп аталады.

Бір елде өмір сүретін байлар кедейлерден бақыттырақ екені анық қой. Бірақ тұтас ел уақыт өте келе байыған кезде, халықтың орташа бақыт деңгейі өспейді екен. Бұған айқын мысал – АҚШ-тың 1946-1970 жылдар аралығындағы кезеңі. Жан басына шаққандағы ЖІӨ бірнеше есе өскенімен, табыс артып, тұтыну көбейгенімен, адамдардың өмірге қанағаттану деңгейі бір орыннан жылжымады. Сонда ақша жайлылыққа, қауіпсіздікке және мүмкіндіктерге жол ашса, неге бақыт сыйлай алмайды?

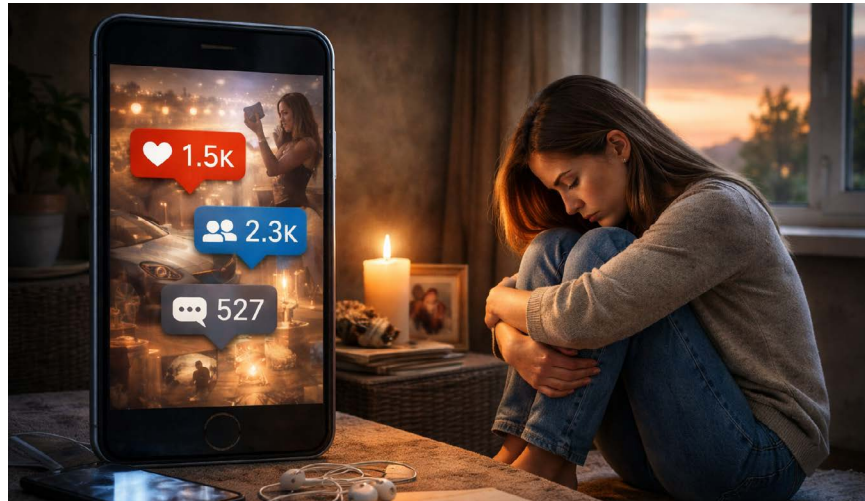
Истерлин «табыстың белгілі бір деңгейіне жеткен соң, базалық қажеттіліктер жабылғанда, одан арғы өсім субъективті әл-ауқатқа әсер етуін тоқтатады, яғни адамда тойыну шегі бар, ал одан кейін бірқалыпты деңгей басталады» деп тұжырым жасады. Бұған ақша мен бақыттың арасын ажырататын екі психологиялық механизм «кі-нәлі».

Біріншісі – гедонистік адаптация не-месе оны «бақыттың жүгіру жолы» деп те атайды. Адам баласы жақсыға тез үйренеді. Жаңа көлік, жаңа пәтер, жаңа телефон басында бізді қуантады, бірақ уақыт өте келе қалыпты жағдайға айналады. Қайтадан өзінді бақытты сезіну үшін тағы да жаңа бір нәрсе керек. Сонау 70-жылдардың

өзінде лотереядан қомақты ақша ұтып алған адамдардың небәрі бір жылдан кейін дәл сондай бақытты болмағанын ғалымдар дәлелдеп отыр. Яғни, бақыт, қуаныш дегеніміз тұрақсыз, уақытша.

Мұны нейрофизиологиялық тұрғыдан да түсіндіруге болады. Ми, дофамин жүйесі жаңа нәрсеге реакция береді, бірақ уақыт өте оның сезімталдығы төмендейді. Күшті ләззаттан кейін ми артық нәрсені тенесіріп, дофаминнің жалпы деңгейін уақытша төмендетеді. Кері кету әсері пайда болады, жеңіл апатия, жаңа стимулға деген мұқтаждық туындайды.

Екінші механизм – әлеуметтік салыстыру. Біз өз әл-ауқатымызды абсолюттік шамамен емес, басқаларға қатысты бағалаймыз. Өз табысыңызға қанағаттанасыз ба? Бұл сұрақтың жауабы әріптестеріміздің, көршілеріміздің, достарымыздың қанша табатынына байланысты. Иә, бұл жаңалық емес. Адамдар атам заманнан солай істеген. Бірақ бұрын салыстыру шеңбері тар болатын. Ал қазір әлеуметтік желілердің арқа-

сында сіз өзіңізді бүкіл әлемдегі миллиондаған адаммен салыстырасыз.

XIX ғасырдың соңында экономист Торстейн Веблен «көрсету үшін тұтыну» феноменін сипаттаған. Бай адамдар заттарды пайдасы үшін емес, басқалардың алдындағы мәртебесі үшін сатып алады. Мұндай тауарларға позициялық иіліктер деген арнайы термин берілген. Бұлар – құндылығы адамның өзін айналасындағылармен салыстырғандағы орнымен анықталатын заттар. Сәнді автокөлік, дизайнерлік киім, бренд сағат. Олардың артықшылығы – сиректігі мен бағасында. Егер адамдардың барлығында Ferrari болса, онда ол өз мәртебесін жоғалтады.

Адамдар жоғары табыс, әдемі үй мен қымбат автокөлікті позициялық санатқа жатқызады және басқалардан үстем болу үшін бәрін құрбан етуге дайын. Экономист мұны стадиондағы жағдаймен салыстырады. Егер біреу жақсырақ көру үшін орнынан тұрса, қалғандары да тұруға мәжбүр болады. Бәрі түрегеп тұр, бәрине ыңғайсыз, бірақ ешкім алаңдағы ойынды бұрынғыдан жақсы көріп тұрған жоқ. Бұл да сол секілді.

Финляндия, Дания, Исландия мемлекеттерін әлемдегі ең бақытты елдер тізімінен тұрақты түрде таба аласыз. Олар ЖІӨ бойынша ең бай елдер қатарына жатпайды, бірақ байлығы базалық қажеттіліктерді жабуға жеткілікті. Ал әрі қарай бірінші орынға материалдық емес факторлар шығады. Олар: сыбайлас жемқорлықтың төмендігі, жоғары сенім, мықты әлеуметтік қолдау, таза экология, таңдау еркіндігі.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы бүгінде елдерге тек ЖІӨ-ні ғана емес, азаматтардың субъективті әл-ауқатын да өлшеу керек дейді. Ұйымға мүше көптеген ел халқының өмірге қанағаттанушылық деңгейі туралы деректерді тұрақты түрде жинап отырады. Олардың көбі әл-ауқат көрсеткіштерін өздерінің ұлттық стратегияларына енгізді. Бұл қарапайым ғана фактіні мойындау. Экономикалық өсім бақытты болуға кепілдік бермейді. Егер өсім үлкен теңсіздікке, стресске алып келсе және экологияға зиян келтірсе, ол халықтың көпшілігінің өмір сүру сапасын тіпті нашарлатуы мүмкін.

Бірақ экономистер мен психологтер бұны түсінсе, неге жүйе бұрынғыша жұмыс істей береді? Нәпсіктен біз оның ұзақмерзімді бақыт әкелмейтінін біле тұра

сатып алуды тоқтатпаймыз? Өйткені соңғы 30 жылда капитализм заттарды емес мағына, өзіндік таным, болмыс пен сезімдерді сатуды үйренді және мұны қазір асқан шеберлікпен іске асырып отыр.

ТАУАР – УАҚЫТ ПЕН ЭМОЦИЯ

XX ғасырдың тоқсаныншы жылдарында әлем күрт өзгере бастады. Мемлекеттер бизнеске жол ашып, шектеулерді алып тастады, сауда үшін шекараларды ашты және компаниялар арасындағы бәсекелестік күшейді. Және бұл жарыста үздік өнім жасаған емес, үздік оқиғасын айтып бере алатын адам жеңіске жетеді. Бренд жай ғана логотип немесе атау болудан қалады. Ол компаниялардың барлық зауыттары мен қоймаларын қосқандағы құнынан да қымбат тұратын материалдық емес активке айналады. Бренд – бұл уәде, бұл сезім, бұл – адамның өзін кім деп санайтыны.

Мысалы, Nike-ты алайық. 1988 жылы компания Just Do It науқанын бастайды. Олар «Біздің кроссовкаларды сатып ал» деген жоқ. «Өзіңді жең» деп ұрандатты. Жарнама өнімді емес, жүріп, секіріп, жаттығып, жеңіске жетіп жатқан қарапайым адамдар мен жұлдыздарды көрсетеді. Майкл Джордан, Серена Уильямс, Криштиану Роналду. Мағынасы біреу: егер сен Nike кисен, сен жай ғана аяқ киім сатып алмай-сың, сен бірегейлікті таңдайсың. Сен – берілмейтін адамсың.

Енді осы науқаннан кейінгі компанияның табысын көрсен таңғаласың. Nike-тың жарнамаға бөлетін жылдық бюджеті 3 млн доллардан 300 миллионға дейін, ал 10 жылдан кейін 3 млрд долларға дейін өсті. Компания кроссовка емес, адамдардың арманын сатты. Бұл тәсіл өз нәтижесін берді. 1985 жылы бір жұбы 65 доллардан шыққан Air Jordan линиясы таусыла бастаған кезде 100 доллардан сатылды. Жастар кроссовкаларды жай аяқ киім деп емес, әлеуметтік ортадағы мәртебе деп қарады.

Кейінгі онжылдықтарда спорттық аяқ киім нарығы керемет дамыды. 2025 жылға қарай оның көлемі шамамен 97 миллиард долларға дейін жетті. Nike әлі көшбасшы орын сақтап келеді. Тек аяқ киім бағытының өзі компанияға жылына 30 миллиард долларға жуық табыс әкеледі.

Мәселе мынада, заттар бірегейліктің бір бөлігіне айналғанда, оларға төнген кез келген қауіп адамның өзіне төнген қауіп ретінде қабылданады. Бұл жерде капитализм мінсіз позицияда болып шыға келеді. Өйткені бірегейлік ешқашан аяқталмайды. Әрқашан сізді идеалға жақындататын бірдеңе сатып алуға болады, ал ол идеал, әрине, қолжетімсіз. Себебі сіз идеалға жақындаған бойда – меже біпктей түседі.

Сән индустриясында зат құнының 60 пайызына дейін – брендинг жарнама және дистрибуция. Сіз мата үшін емес, логотип, брендтің тарихы және белгілі бір ортаға тиесілі сезім үшін ақша төлейсіз. Бұл жүйе мінсіз әрі үздіксіз жұмыс істеп тұр. Адамдар қайта-қайта сатып ала береді. Мұны қажеттілік туындағандықтан емес, тұлғалық болмысы тек маркерлермен өлшенетін әлемде өзін-өзі танытудың тәсілі болғандықтан жасайды.

Брендтер бірегейлікті киім арқылы сатуды үйренсе, әлеуметтік желілер бұл логиканы абсолют деңгейге жеткізді. Бүгінде тауар дегеніміз сіз сатып алатын нәрсе емес, сіздің назарыңыз, уақытыңыз бен эмоцияңыз.

БАҚЫТ ЕМЕС, УАҚЫТ МАҢЫЗДЫ

2004 жылы Facebook, 2010 жылы Instagram, 2016 жылы TikTok іске қосылды. 20 жыл ішінде әлеуметтік желілер эксперименттік технологиядан миллиардтаған адамның негізгі өмір сүру ортасына айналды және өзімен бірге жаңа экономикалық модельді алып келді. Бұрын сіз тауар үшін ақшамен төлесеңіз, енді назар аударып «төлейсіз». Осылайша, адамның наразы XXI ғасырдың ең құнды ресурсына айналды.

2025 жылы адамдар орташа есеппен әлеуметтік желілерде күніне 2 сағат 27 минут, ал жасөспірімдер 3-тен 5 сағатқа дейін уақытын өткізеді екен. TikTok қолданушылары лентаны айналыдыруға орта есеппен күніне 95 минут жұмсайды. Бұл кездесіс-оқтық емес, мұқият ойластырылған дизайнның нәтижесі. Платформалар сіздің бақытыңыз үшін емес, уақытыңыз үшін бәсекелеседі. Желіде неғұрлым ұзақ болсаңыз, жарнама соғуғым көп және табыс соғуғым жоғары болады.

Жарнама берушілер сіздің қарағаныңыз үшін төлейді, платформалар бұл «назарды» сатады, ал сіз – өнімсіз. Міне, парадокс: платформалар миллиардтар тауып жатқанда, сіз құр алақан қаласыз. Уақыт жұмсалды, деректер сатылды, капитал корпорацияларға кетеді.

Алгоритмдер сізді ұстап тұру үшін әл-ауқатыңызға қарай емес, қызығушылығыңызға қарай оңтайландырылған. Адамдардың назарын күшті эмоциялар: таңғалу, наразылық, көрелмаушылық, қорқыныш, рахат, т.б. аударды. Зерттеулер ашу немесе мазасыздық тудыратын контенттің позитивті немесе бейтарап контентке қарағанда жылдамырақ таралатынын көрсетеді. Жанжалдар, қақтығыстар, апаттар туралы жаңалықтар көбірек көріледі. Мұны түсінген алгоритм адамға эмоциялық «зарядтайтын» контентті көрсете бастайды.

2012 жылы зерттеушілер Facebook қолданушылары «Басқалар менікінен гөрі бақыттырақ» деген тұжырыммен жиі келісетінін анықтады. Адамдар әлеуметтік желілерге ең бақытты сәттерін салады, бірақ оны қараған адамның миы мұны шындық деп қабылдайды және сіздің қарапайым өміріңізді өзгенің «өңделген» өмірімен салыстырады. Нәтижесінде, сіздің жағдайыңыз жақсы болса да, көрелмаушылық, қанағатсыздық және артта қалу сезімін бастан кешесіз.

Непкітен әлеуметтік желілерді жауып тастау қиын? Өйткені мұнда тағы бір механизм жұмыс істеп тұр. Ол – дофамин. Әрбір лүпіл, хабарландыру, жаңа пост мина «марат» іспетті. Нейробиолог Анна Лемке әлеуметтік желі, қосымшалардың жұмыс істеу механизмі психоактивті заттардың механизміне ұқсас екенін айттады. Жылдам, жиі, тосыннан келген стимул тәуелділікті тудырады. Ми тұрақты стимуляцияны талап ете бастайды, ал ол болмаған жағдайда адамның көңіл күйі төмендеп, мазасызданып, іш пысу пайда болады. Ұзақ скроллингтен кейін адамдар көбінесе көңіл күйдің нашарлауын процесс кезінде емес, одан кейін сезінеді – бұл дофаминнің кері кету әсері.

Бүгінде әлеуметтік желі – әр адамның жеке «бренді». Лентаға қандай суреттер салу керек, қандай сәттерді бөлісу керек, не киесіз, қайда демаласыз, не жейсіз, қандай кітап оқисыз, бәрін өзіңіз басқарасыз. Енді осы әдемі құрылым витринаы ылғи да жақсартып отыруыңыз керек. Бұл қанша уақытқа созылатын «жұмыс» екенін өзіңіз бағамдай беріңіз.

PS.....

Түйіндей келгенде, мәселе тұтынудың өзіне емес, біздің құндылықтарды қате өлшеп жүргенімізде. Біз «неғұрлым көп болса, соғуғым жақсы» деген қағидаға сендік. Бірақ бұл қағида – белгілі бір межеге дейін ғана алдайтын елес. Қазіргі экономикалық жүйе өздігінен өзгермейді. Ол тоқтаусыз өсіме, шексіз сатып алу мен жаңа қажеттіліктерді қолдан жасауға негізделген. Алайда осы «бітпейтін жарысқа» қаншалықты деңгейде қатысатыныңызды тек өзіңіз шешесіз. Нағыз еркіндік – дүкен сөресіне немесе жарнамаға қарап тұрып, өзіңізден: «Бұл маған шыныммен қажет пе, әлде бұл жай ғана өткінші қалау ма?» – деп сұрай білуден басталады. Өз өміріңізді өзгенің жылтырақ бейнесімен салыстыруды тоқтату – өз салысыныңызды қайта табудың алғашқы қадамы. Ең бастысы – өзіңізге «Маған осы да жеткілікті» деп айтуға рұқсат беріңіз. Себебі ішкі үйлесім мен тыныштық ешқандай бренд сатып ала алмайтын ең қымбат капитал.

МИЛЛИОН АДАМҒА КӨРСЕТІЛГЕН ҚОЛДАУ:

«Самұрық-Қазына» азаматтардың өмірін қалай өзгертуде?

10 ЖЫЛ ІШІНДЕ «САМҰРЫҚ-ҚАЗЫНА» ҰЛТТЫҚ ӘЛ-АУҚАТ ҚОРЫ 400-ДЕН АСТАМ ӘЛЕУМЕТТІК МАҢЫЗЫ БАР ЖОБАНЫ ІСКЕ АСЫРДЫ.

Қайырымдылық көп жағдайда сандармен өлшенеді. Бірақ әрбір санның артында адам тағдыры жатыр: оңалту шараларынан кейін алғаш рет құлағы естіген бала; туған ауылында спортпен шұғылдану мүмкіндігіне ие болған оқушы; жаңа мамандықты меңгерген әйел. Кейінгі 10 жыл ішінде «Самұрық-Қазына» компаниялары тобы Samruk-Kazyna Trust ұйымы арқылы 400-ден астам жобаны іске асырып, миллиондаған адамға қолұшын созып, қайырымдылықты бүкіл елге әсер ететін жүйелі жұмыстарға айналдырды.

Тек 2025 жылдың өзінде 12,5 млрд теңгеге 39 әлеуметтік жоба

іске асырылған. Қордың бастамалары инклюзия, медицина, білім беру, мәдениет пен спорт сияқты ел игілігі үшін маңызы зор бағыттарды қамтиды. Нәтижесінде, 1 миллионнан астам отандасымызға қолдау көрсетілді. Қор жобаларының арқасында шамамен 600 адам тұрақты жұмыс істеп жүр.

«Самұрық-Қазына» басшысы Нұрлан Жақыповтың айтуынша, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік – бір реттік акция емес, ұзақмерзімді стратегия.

«Өңірлерде жүйелі түрде жұмыс істейтін және адамдар үшін нақты нәтижесі бар бастамаларды

жүзеге асыру маңызды», – деді ол өз сөзінде.

Негізгі бағыттардың бірі – ерекше қажеттілігі бар балаларды қолдау. Бұл бағытта Алматы мен Қызылорда қалаларында үш жасқа дейінгі балаларға арналған ерте араласу орталықтары ашылды. Түркістан, Қарағанды және Ақтауда аутизмді бар балаларға арналған арнайы алаңдар іске қосылды. Alnala аралас типтегі оңалту орталықтары жұмысын бастады. Осылайша, қор елімізде жалпы саны 55 оңалту орталығын ашқан. Бүгінде бұл орталықтарда жыл сайын 21 мыңдай балаға диагностикадан бастап әлеуметтік бейімдеуге дейінгі кешенді көмек көрсетіледі.

Бұдан бөлек, Ақмола, Атырау облыстары мен Астана қаласы мек-

тептерінде инклюзияны қолдау бойынша 17 кабинет ашылды. Сөйтіп, кейінгі екі жылда инклюзивті сыныптар саны 31-ге жетті.

Әлеуметтік бастамалар қатарында «Саламатты Қазақстан» жобасының орны бөлек. Еліміздің шалғайдағы ауыл-аймақтарына дейін жеткен медициналық және құқықтық көмек көрсететін пойыз былтыр 123 елді мекенде болып, 100 мыңнан астам тұрғын дәрігерлердің, заңгерлер мен медиаторлардың кеңсін тегін алды. Олардың 57 мыңы – әйелдер. Бұл бастама Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссиямен және Денсаулық сақтау министрлігімен бірлесіп жүзеге асырылған.

Кейінгі бес жылда Қордың қолдауымен ел бойынша 18 спорт кешені салынды. Бұл нысандарда 740 мыңдай бала спортпен айналысып жүр. 2025 жылы Қажымұқан, Дәулет және Жаңаөмір ауылдарында жаңа кешендер ашылды. Шағын елді мекендер үшін бұл жай ғана ғимарат емес, бұл жастарды дамытуға, спортқа баулуға, болашақ чемпиондарды тәрбиелеуге арналған кеңістік.

Сонымен қатар Жұмысшы мамандықтары жылы аясында балалар үйінің тәрбиеленушілеріне арналған «Самұрық Үміті» жобасы іске қосылды. Осы бастаманың арқасында 100 қатысушының 39-ы жұмысшы мамандықтары бойынша орта техникалық білім алып жатыр. Қор қызметкерлері олардың тәлімгерлеріне айналып, кәсіби бағдар беру мен жеке дамуына қолдау көрсетіп келеді.

Сондай-ақ Маңғыстау облысында 177 бала «Жарқын болашақ» жобасы аясында гранттарға ие

болды. Олардың 56-сы биыл оқуын аяқтады. Ал «Туған елге саяхат» кәсіби бағдар беру бағдарламасы бойынша 400 оқушы еліміздің түрлі өңірлеріне саяхаттап, тарихи және өндірістік нысандарды аралап көрді. Сондай-ақ Stem Hanym бастамасы аясында Атырау облысындағы 1 000 әйел технологиялық мамандықтар бойынша білім алып, олардың 300-і сертификатталған тренер атанды.

Қор өңірлердің мәдени дамуына да қолдау көрсетіп келеді. Мәселен, Орал қаласында креативті хаб, Қызылордада жаңа тарихи-өлке-

тану музейі ашылды. Семейде зағип жандарға арналған кітапхана, Тараз бен Шымкентте белсенді ұзақ өмір сүру орталықтары іске қосылды. Қордың қолдауымен Алматыдағы Әбілхан Қастеев атындағы Ұлттық музей ауқымды жаңарту жұмыстарынан кейін қайта ашылып, көрермендерді қуантуда.

«Самұрық-Қазына» биыл корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік бағытында жаңа жоспарлар құрып, жұмыстарды жалғастыруда. Іске асырылған әр жоба – миллиондаған отандасымыз үшін жаңа мүмкіндік екені сөзсіз.

МИЛАН-2026: ҚЫСҚЫ ОЛИМПИАДАДА ЕЛ НАМЫСЫН ҚОРҒАЙТЫН КІМДЕР?

2026 ЖЫЛҒЫ 6-22 АҚПАН АРАЛЫҒЫНДА ИТАЛИЯДА ӨТЕТІН XXV ҚЫСҚЫ ОЛИМПИАДАҒА ҚАЗАҚСТАН ҚҰРАМАСЫНЫҢ САПЫНДА 36 СПОРТШЫ ҚАТЫСАДЫ.

Қазір Қазақстан еншісінде келесі спорт түрлерінен лицензия бар:

Фристайл-могул: Павел Колмаков, Юлия Галышева, Аяулым Әмренова, Анастасия Городко.

Фристайл-акробатика: Дінмұхаммед Райымқұл, Шерзод Хаширбаев, Роман Иванов, Асан Асылхан, Аяна Жолдас.

Биатлон: Владислав Киреев, Әсет Дүйсенов, Милана Генева, Айша Ракишева

Тау шаңғысы спорты: Ростислав Хохлов, Александра Скороходова.

Шаңғы қоссайысы: Шыңғыс Рақпаров.

Шаңғы жарысы: Әмірғали Мұратбеков, Наиль Башмаков, Виталий Пухало, Анна Мельник, Дарья Рыжко, Ксения Шалыгина, Надежда Степанкина.

Шаңғымен тұғырдан секіру: Данил Васильев, Илья Мизерных.

Конькимен жүгіру спорты: Евгений Кошкин, Кристина Силаева, Елизавета Голубева, Надежда Морозова, Арина Ильющенко.

Шорт-трек: Абзал Әжғалиев, Денис Никиша, Ольга Тихонова, Яна Хан.

Мәнерлері сырғанау: Михаил Шайдоров, Софья Самоделкина.

Айта кетейік, бұл тек 2025-2026 жылғы маусымдағы лицензиялық кезеңдер нәтижесіндегі көрсеткіш. Алдағы уақытта Халықаралық Олимпиада комитетінің есебінен қосымша жолдамалар берілуі мүмкін.

Олимпиада лицензиясына қатысты қорытынды ақпарат қаңтардың аяғында белгілі болады. XXV қысқы олимпия ойындары Милан және Кортина-д'Ампеццо қалаларында өтеді. Оған әлемнің 93 елінен 3 500-ден астам спортшы қатысады.

СТЕНД АТУДАН ҚАЗАҚСТАН ҚҰРАМАСЫ – АЗИЯ ҮЗДІКТЕРІ

ҚАЗАҚСТАН ҚҰРАМАСЫ СТЕНД АТУДАН ҚАТАР АСТАНАСЫ ДОХАДА ӨТІП ЖАТҚАН АЗИЯ ЧЕМПИОНАТЫНДА ТАҒЫ БІРНЕШЕ ЖҮЛДЕГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗДІ.

Элеонора Ибрагимова, Анастасия Прилепина және Наргиза Сарманова ел қоржынына алтын медаль салды. Отандастарымыз «трап» бағдарламасы бойынша командалық сайыста үздік нәтиже көрсетті.

Сонымен қатар «трап» дисциплинасында қазақстандық мергендер жеке-кей сында да табысты өнер көрсетті. Максим Бедарев пен Элеонора Ибрагимова күміс жүлде иеленді.

Айта кетейік, бұған дейін ұлттық құрама «скит» түрінен екі алтын, бір күміс және үш қола медаль жеңіп алған болатын.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚЫТАЙДА ТОП ЖАРДЫ

ҚАЗАҚСТАН ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚҰРАМАСЫ ШОРТ-ТРЕКТЕН ҚЫТАЙДЫҢ ЦИТАЙХЭ ҚАЛАСЫНДА ӨТІП ЖАТҚАН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТУРНИРДЕ СӘТТІ ӨНЕР КӨРСЕТТІ.

Ұлттық құрама бұл жарыста төрт жүлдеге қол жеткізді. Қазақстандық спортшылар ерлер және әйелдер эстафеталарында екі рет күміс медаль иеленді.

Сондай-ақ Алина Галечина 1 500 метрлік қашықтықта үшінші нәтиже көрсетіп, қола жүлдеге ие болды. Сонымен қатар Қазақстан құрамасы аралас эстафетада да үшінші орынға ие болды.

Турнир 23 қаңтарда аяқталады.